

Юридическо списание
на НБУ

2021, XVII.2

Law Journal
of
New Bulgarian University

2021, XVII.2

ISSN (Online): 1314-5797

РЕДАКЦИОННА КОЛЕГИЯ

Главен редактор:

доц. д-р Ралица Костадинова

Заместник главен редактор:

доц. д-р Катерина Йочева

Вътрешни членове:

проф. д-р Екатерина Михайлова

проф. д-р Благой Видин

проф. д-р Веселин Вучков

доц. д-р Деница Топчийска

доц. д-р Цветалина Петкова

гл. ас. д-р Гинка Симеонова

гл. ас. д-р Силвия Цонева

Външни членове:

проф. д-р Ангел Ристов,

Университет „Св. св. Кирил и Методий“ в Скопие (Северна Македония)

доц. д-р Йелена Ристич,

Университет „Св. св. Кирил и Методий“ в Скопие, Институт за социологически и политико-правни изследвания (Северна Македония)

доц. д-р Паулина Твардох,

Силезийски университет в Катовице (Полша)

Секретар: Цветелина Тодорова

Коректор: Ваня Петкова

Дизайн на изданието: Тания Йорданова

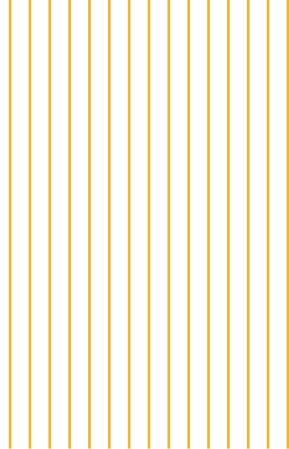
Предпечат: Жанет Цанова

Адрес за кореспонденция:

София 1618, бул. „Монтевидео“ 21

Департамент „Право“, Нов български университет

Електронна поща: lawjournalofnbu@abv.bg

ЮРИДИЧЕСКО СПИСАНИЕ НА НБУ

2021, XVII.2

EDITORIAL BOARD

Editor in chief:

Assoc. Prof. Ralitsa Kostadinova, Ph. D.

Deputy editor in chief:

Assoc. Prof. Katerina Yocheva, Ph. D.

Internal members:

Prof. Ekaterina Mihaylova, Ph. D.

Prof. Blagoy Vidin, Ph. D.

Prof. Veselin Vuchkov, Ph. D.

Assoc. Prof. Denitza Toptchiyska, Ph. D.

Assoc. Prof. Tsvetalina Petkova, Ph. D.

Senior Lecturer Ginka Simeonova, Ph. D.

Senior Lecturer Silvia Tsoneva, Ph. D.

External members:

Prof. Angel Ristov, Ph. D.,

University "Saint Cyril and Methodius", Skopje (North Macedonia)

Assoc. Prof. Jelena Ristik,

University "Saint Cyril and Methodius", Skopje, Institute for Sociological,
Political and Juridical Research (North Macedonia)

Assist. Prof., Ph. D., Paulina Twardoch,

University of Silesia in Katowice (Poland)

Secretary: Tsvetelina Todorova

Proof-reader: Vanya Petkova

Design of edition: Tanya Yordanova

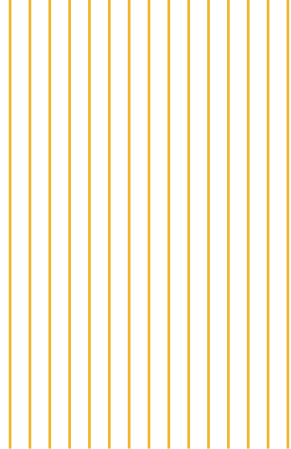
Layout: Janet Tsanova

Address for correspondence:

Sofia 1618, 21 Montevideo Blvd.

Law Department, New Bulgarian University

E-mail: lawjournalofnbu@abv.bg

LAW JOURNAL
of
NEW BULGARIAN UNIVERSITY

2021, XVII.2

Издава департамент „Право“, Нов български университет

Юридическо списание на Нов български университет, 2021, XVII.2

© 2005–2022 Юридическо списание на Нов български университет (ЮСНБУ)

Главен редактор: доц. д-р Ралица Костадинова

Заместник главен редактор: доц. д-р Катерина Йочева

Отговорен редактор на броя: доц. д-р Ралица Костадинова

Превод и/или редакция на текстовете на английски език: доц. д-р Катерина Йочева

Секретар: Цветелина Тодорова

Коректор: Ваня Петкова

© Дизайн на изданието: Таня Йорданова

Предпечат: Жанет Цанова

© Издателство на Нов български университет, 2022 г.

София 1618, бул. „Монтевидео“ № 21

www.nbu.bg

www.bookshop.nbu.bg

Всички права запазени! Не се допуска възпроизвеждане в цялост или на части от статиите, публикувани в списанието, без изричното съгласие на носителите на авторското право и без посочване на източника и името на автора.

ISSN (Online): 1314-5797

СЪДЪРЖАНИЕ

СТАТИИ

ЗА НЯКОИ ИЗПЪЛНИТЕЛНИ ДЕЯНИЯ В НАКАЗАТЕЛНИЯ КОДЕКС

Николега Кузманова

с. 10 – 26

ПРОБЛЕМИ НА ПРАВНАТА КВАЛИФИКАЦИЯ В СЛУЧАИТЕ НА
ПРИЧИНЯВАНЕ НА СМЪРТ С ОГНЕСТРЕЛНО ОРЪЖИЕ И СИЛНО
ДЕЙСТВАЩО ОТРОВНО ВЕЩЕСТВО

Надя Пандилова

с. 28 – 35

ЕВРОПЕЙСКИТЕ ПРАВИЛА В ОБЛАСТТА НА КОНКУРЕНЦИЯТА:
ГАРАНЦИЯ ЗА ЕФЕКТИВНО ФУНКЦИОНИРАНЕ НА ВЪТРЕШНИЯ
ПАЗАР В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ

Александра Вълчева

с. 37 – 44

ЗА ПРАВОТО НА РАЗЛИЧИЯ И ЗАДЪЛЖЕНИЕТО ЗА ТОЛЕРАНТНОСТ

Мария Чочова

с. 46 – 54

ПУБЛИЧНИ ЛЕКЦИИ

ПУБЛИЧНА ЛЕКЦИЯ НА Г-Н ДИМИТЪР БОЖИЛОВ, КМЕТ НА
РАЙОН „ТРИАДИЦА“ НА СТОЛИЧНА ОБЩИНА, ПРЕД СТУДЕНТИ
ПО ПРАВО НА ТЕМА „АКТОВЕТЕ НА ЕДИН ПОЧТИ КМЕТ“

Райна Николова

с. 57 – 60

CONTENTS

ARTICLES

FOR CERTAIN EXECUTIVE ACTION IN THE PENAL CODE

Nikoleta Kuzmanova

p. 27

ISSUES OF THE LEGAL CLASSIFICATION IN CASES OF DEATH BY
FIREARM OR HIGHLY ACTIVE POISONOUS SUBSTANCE

Nadya Pandilova

p. 36

EUROPEAN RULES IN THE FIELD OF COMPETITION
GUARANTEE FOR THE EFFECTIVE FUNCTIONING OF THE INTERNAL
MARKET IN THE EUROPEAN UNION

Alexandra Valcheva

p. 45

ON THE RIGHT TO DIFFERENCE AND THE OBLIGATION FOR TOLERANCE

Maria Chochova

p. 55

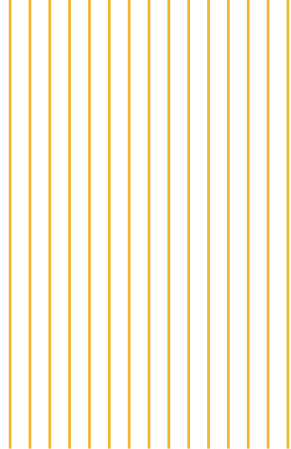
PUBLIC LECTURE

PUBLIC LECTURE BY MR. DIMITAR BOZHILOV, MAYOR OF TRIADITSA
DISTRICT OF THE METROPOLITAN MUNICIPALITY, BEFORE LAW
STUDENTS ON THE TOPIC “THE ACTS OF AN ALMOST MAYOR”

Raina Nikolova

p. 61

СТАТИИ

ARTICLES

ЗА НЯКОИ ИЗПЪЛНИТЕЛНИ ДЕЯНИЯ В НАКАЗАТЕЛНИЯ КОДЕКС

Николета Кузманова¹

Резюме: Многобройните промени в Наказателния кодекс през последните 30 години са направени по различно време и по различни причини. Те доведоха до значителна казуистика в езиковото описание на изпълнителното деяние при множество престъпления. Заместването на юридическата терминология с думи от разговорния български език създаде и нормотворчески парадокс – описването на едно и също по същество забранено поведение в един или различни състави чрез използването на синоними от българския език. Утвърждаването на законодателна практика за буквално възпроизвеждане на терминология от международни актове и актове от правото на Европейския съюз, които подлежат на въвеждане в наказателното законодателство, допълнително задълбочи този проблем. Неговото преодоляване е от съществено значение за правилното прилагане на наказателноправните норми, тъй като има пряка връзка с разгранича-

ването на приложното поле на отделните форми на деянието. А това в определени случаи се оказва невъзможно дори и след осъществяване на значителна по обем тълкувателна дейност. Нещо повече, непоследователното използване на еднакви описания на изпълнителните деяния, с оглед различията и в другите съставомерни признаци, води и до различно съдържание на един и същ термин в съставите на различни престъпления. Настоящото изследване е фокусирано само върху част от тези случаи, групирани въз основа на общата им изходна позиция за наказателноправното им съдържание – „приеме – получи – придобие“; „държи – съхранява – пренася – превозва – транспортира“ и „пренесе през границата на страната – внася – изнася“.

Ключови думи: изпълнително деяние, приеме, получи, придобие, държи, съхранява, пренася, превозва, транспортира, пренесе през границата на страната, внася, изнася

I. Общи положения

Качеството на съвременното българско законодателството все по-често е обект на сериозни юридически критики. Обобщено, те се основават на два базови аргумента – съдържанието на правилата за поведение и динамиката на промяната или създаването им. Когато критиката е насочена към съдържанието на правна норма, обичайно се съпровожда и с

¹ Доктор по наказателно право, главен асистент в Юридическия факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“, електронна поща: nikoletakuzmanova@gmail.com

предложение за нейната отмяна или промяна. А ако интензитетът на критичност в конкретен случай е висок, това повишава и вероятността предложението да стане реалност, т.е. да се отмени или измени съответната правна норма.

Наказателноправната уредба не е изключение от този процес. Промените в Наказателния кодекс² (НК) след 1989 г. надвишават в пъти общия брой на промените в Наказателния закон от 1951 г. (НК от 1956 г.)³ за целия период на действието му и тези в НК за времето от влизането му в сила до 1989 г.⁴ Фокусът им е преобладаващо върху Особената част – създаване на нови състави, промени в признаците на съществуващи състави и най-вече предвиждане на по-тежки по вид или по-високи размери на наказанията. Резултатите от това законодателно поведение създават невярната представа в обществото, че правната уредба се усъвършенства. Невярна, защото голяма част от законодателните решения поражда повече въпроси, отколкото да дават отговори. А това създава необходимост наказателноправната наука и практиката да търсят и предлагат тълкуване, което да подпомогне разумното им прилагане.

Съставите на престъпленията са предназначени да установят забрани за конкретно поведение, което, осъществено при описаните и други признаци, държавата определя като общественоопасно в онази степен, която обосновава реализацията на наказателна отговорност за лицето, което наруши забраната⁵. Вярно, че тази забрана следва да се формулира така, че съдържанието ѝ да е ясно за нейните адресати⁶. Това обаче не означава, че описанието на признаците на състав на престъпление следва да се отклонява от общите правила за съставяне на правни норми. Няколко са базовите причини, които определят езиковото формулиране на признаците на съставите на престъпления като нормотворческо предизвикателство.

Първата от тях е свързана с езиковите средства. Като всеки правен отрасъл и наказателното право използва за своите цели общата юридическа терминология. И няма как да бъде друго. Правото е система от правила за поведение, основана на общ терминологичен апарат. Особеностите на наказателното право като самостоятелен отрасъл имат значение в няколко насоки. На първо място те определят спецификите в съдържанието на съответния термин за целите на този отрасъл, без обаче да се променя общото разбиране за неговата същност в правото. Например наказателната отговорност е вид юридическа отговорност, която се реализира по отношение на наказателноотговорно лице, извършило престъпление; наказателноправните норми са вид правни норми, но с особености в правилото за поведение и предвидената санкция за нарушаването им; давността е предвиден в правна норма срок, с изтичането на който се свързват последици с наказателноправен характер и т.н. Наред с това наказателното право създава и своя терминология. Тя се използва не само в уредбата на общите правила и институти на отрасъла (например престъпление, наказание, наказателноотговорно лице и др.), но и при описанието на признаците на съставите на от-

² Обн. ДВ, бр. 26 от 2.04.1968 г., в сила от 1.05.1968 г., посл. изм., бр. 84 от 8.10.2021 г. с Решение № 12 от 30.09.2021 г. на КС на РБ по к. д. № 10 от 2021 г.

³ Обн., Изв., бр. 13 от 13.02.1951 г. За периода на 17-годишното му действие промените в него са общо 15.

⁴ Общо 17.

⁵ По-подробно за тази особеност на наказателноправните норми на Особената част вж. Долапчиев, Н. (1994). *Наказателно право. Обща част*. Фототипно издание. София: Българска академия на науките, 57–58; Ненов, Ив. (1992). *Наказателно право на Република България. Обща част*. Книга втора, нова редакция: Александър Стойнов. София: СОФИ – Р, 81 и сл.; Стойнов, Ал. (2019). *Наказателно право. Обща част*. Второ издание. София: Сиела, 90–91.

⁶ За значението на езика в наказателното нормотворчество вж. и Велчев, Б. (2021). *По някои въпроси на обстоятелствата, изключващи обществената опасност в НК*. София: Сиела, 9–15.

делните видове престъпления. Дали и за кой признак от състава се въвежда наказателно-правен термин, преценката е за всеки конкретен състав и защитата, която се предоставя с него. А връзката на наказателното право с другите правни отрасли – да даде защита на обществените отношения, които са техен предмет на правно регулиране, обективно го обвързва и със специфичната за защитавания отрасъл терминология.

Тази причина обективно налага при формулирането на признаците на съставите на престъпления езиковото им изразяване да съчетава общия за правото терминологичен апарат, специфичната за наказателното право терминология и тази на правния отрасъл, за чийто предмет на правно регулиране се дава наказателноправна защита. Допълнителна трудност се създава и в случаите, когато уредбата следва да се съобрази и със специфичната терминология, която се съдържа в международни актове, по които Република България е страна, или в актове от правото на Европейския съюз (ПЕС), които подлежат на въвеждане в националното ни законодателство.

Без да се подценява значението на всеки от признаците на състава, от съществена важност за правилното му разбиране и прилагане е как е описано изпълнителното деяние на конкретното престъпление. Този признак указва кое е конкретното забранено поведение, което, осъществено и при другите признаци на състава, е конкретен вид престъпление⁷. Чрез признака „изпълнително деяние“ се очертават особеностите на „човешката дейност, в която се изразява „изпълнението на престъплението““ (курсив Ненов)⁸.

Прегледът на уредбата показва, че за определянето на този признак се използват няколко подхода. При част от съставите той се описва с наказателноправен термин (например отнеме, присвои, подбужда и др.) и като такъв наказателното право установява неговото съдържание. При друга част от съставите за указване на забраненото поведение се използва термин от друг правен отрасъл (например отчужди, склучи брак, склучи сделка и др.) със съдържанието, което той има в него. Съществуват обаче и състави на престъпления, в които изпълнителното деяние е изразено чрез общоупотребимия език (например произведе, разпространява, изготви, състави, участва и др.), като за целите на наказателното право на съответната дума не се придава различно съдържание от общоизвестното ѝ, а наказателноправното ѝ значение се определя чрез другите признаци на състава, например предмета на престъплението. Кой подход да се избере, е преценка за всеки конкретен случай и зависи от това какво законодателят иска да криминализира. Затова е възможно, когато за един вид престъпление се предвиждат две или повече форми на изпълнителното му деяние, част от тях да са описани с юридически термини, а за друга част да се използват думи със значението им в общоупотребимия език.

Втората причина, която повишава трудността при формулирането на изпълнителното деяние, е свързана с правилната преценка за съотношението между юридическите правила за езиковото изразяване на правните норми и правилата на българския език. От анализа на уредбата в Особената част на НК се установява, че в различни състави за определянето на изпълнителното деяние се използват различни думи, които обаче в българския език имат еднакво значение. И ако това от езикова гледна точка е напълно допустимо, от юридическа създава проблем. Включването в съдържанието на наказателноправна норма придава

⁷ В този смисъл вж. Долапчиев, Н. Цит. съч., 61–62; Ненов, Ив. (1992). *Наказателно право на Република България, Обща част*. Книга втора..., 11; Стойнов, Ал. (2019). *Наказателно право...*, 203.

⁸ Ненов, Ив. (1992). *Наказателно право на Република България. Обща част*. Книга първа. Нова редакция: Александър Стойнов. София: СОФИ–Р, 258.

на съответната дума правно значение. На това основание и с оглед на общите принципи на правото, и в частност на наказателното право, различните думи са указание за различно тяхно съдържание. Затова в тези случаи възниква и необходимостта чрез тълкуване да се установи дали за своите цели наказателното право влага в тях различно съдържание, или запазва идентичността му от общоупотребимия български език и ги използва като синоними и в правната уредба.

Многообразието на видовете престъпления, които се съдържат понастоящем в НК, обективно изключва възможността в едно изследване да се съпостави езиковият израз на всички форми на изпълнителните им деяния. Настоящото изследване взема повод от дадено тълкуване в едно от последните тълкувателни решения (ТР) на Общото събрание на Наказателната колегия на Върховния касационен съд (ОСНК на ВКС) относно формите на изпълнителното деяние при престъплението пасивен подкуп⁹. Изборът на другите форми на изпълнителни деяния, обсъдени в настоящото изложение, се основа на идеята, че наказателноправната наука следва да алармира за всяко законодателно решение, което може да се обоснове като нормотворческа грешка.

II. „Приеме – получи – придобие“ като форми на изпълнителното деяние

Необходимостта от изясняване на съдържанието чрез тълкуване на „приеме – получи“ като форми на изпълнителното деяние се поражда още в началото на 80-те години на XX век по повод на „нееднаквото разбиране относно формите на изпълнителното деяние на подкупа“¹⁰. Причината за това всъщност е различният начин на езиковото им изразяване в два от съставите при пасивния подкуп – по чл. 301, ал. 1 и 2 НК. За определянето на забраненото за длъжностното лице поведение по отношение на наследваща му се имотна облага, която е свързана с поведението му по служба, разпоредбата в ал. 1 използва „приеме“¹¹, а в ал. 2¹² и в другите състави на престъпления, свързани с подкупа¹³, уредбата се развива с използване само на „получи“.

Именно това законодателно решение създава различията във връзка, с които в нарочен тълкувателен акт – Постановление № 8 от 30.XI.1981 г. по н.д. № 10 от 1981 г. на Пленума на Върховния съд на Република България в (ППВС), се постановява, че „думите „приеме“ и „получи“ имат едно и също юридическо съдържание. То обхваща съгласието на длъжностното лице да вземе лично или чрез посредник“¹⁴ наследваща му се имотна облага и нейното реално получаване¹⁵. Макар да не се посочва изрично, тълкувателният извод всъщност се основава на общоустановеното съдържание на думите „приемам“ и „получавам“ в бъл-

⁹ ТР № 1 от 12.03.2021 г. по тълкувателно дело № 1 за 2019 г. на ОСНК на ВКС.

¹⁰ Т. 2 от Постановление на Пленума на Върховния съд № 8 от 1981 г.

¹¹ Чл. 301, ал. 1 (редакция към 1968 г.) – „Длъжностно лице, което **приеме** дар или каквато и да е друга имотна облага, която не му се следва, за да извърши или да не извърши действие по служба или загдето е извършило или не е извършило такова действие, се наказва за подкуп с лишаване от свобода до пет години“.

¹² Чл. 301, ал. 2 (редакция към 1968 г.) – „Ако длъжностното лице е **получило** подкупа, за да наруши или загдето е нарушило службата си, когато това нарушение не съставлява престъпление, наказанието е лишаване от свобода до шест години“.

¹³ Чл. 305а (посредничеството към подкуп) и чл. 307, ал. 1 НК (провокация към подкуп).

¹⁴ Т. 2 от ППВС № 8 от 1981 г.

¹⁵ В този смисъл, пак там.

гарския език, което ги определя като синоними – вземам, получавам¹⁶ (приемам¹⁷) нещо. Чрез диференцирането на двата елемента – съгласие и реално получаване, юридическото тълкуване не променя този смисъл. То поставя акцента с оглед на наказателноправното им значение за стadiите на осъществяване на престъплението подкуп, като с реалното получаване се определя моментът на довършването на състава и при двете форми на деянието¹⁸.

Разбирането за идентичност на съдържанието на „приеме“ и „получи“ се извежда и от анализа на други състави, при които те са предвидени като форми на изпълнителното деяние. Към момента на влизането в сила на НК законодателят отдава предпочитание на използването на „получи“¹⁹ за описание на формата на деянието, именно в смисъла му на „вземе нещо“, тъй като го предвижда при престъпления с имуществен предмет. Нещо повече, съставът на стопанския подкуп и получаването на облага, която не следва на дееца за извършената от него работа, като общи стопански престъпления са конструирани изцяло по модела на пасивния подкуп по чл. 301, ал. 1 НК. Друга част от съставите, по сходен начин като при подкупа, забраняват вземането на имотна облага във връзка с определено поведение на дееца, например получаването на откуп от родител или друг сродник, за да разреши брак или фактическо съжителство със свое дете или сродница. А описаният механизъм на извършване при всички тях дава основание за извода, че „получи“ следва да се разбира със съдържанието за фактическото получаване на предмета на престъплението²⁰.

Към момента на влизане в сила на НК „приеме“ се използва само в един състав – вторично прокарване в обращение на подправени парични или други знаци (чл. 245 НК), като е елемент от изпълнителното деяние. С оглед на механизма на неговото извършване деецът може да узнае, че знакът е подправен, само след фактическото му получаване. Поради това „приеме“ по смисъла на тези състави изразява също поведението на „вземе нещо“, т.е. идентичното съдържание с „получи“ като форма на деянието при другите състави.

При множеството промени в НК през годините след 1989 г. каталогът на съставите, в които се предвижда форма на изпълнителното деяние „приеме“ или „получи“, постепенно се разширява в две насоки. Първата от тях обхваща създаването на нови състави или допълването на признаците на съществуващи състави. Втората насока, която се развива едновременно, е обвързването на същите форми на изпълнителното деяние с неимуществен предмет. Обща особеност на наказателноправната уредба в тази **нейна** част са причините, които обосновават това разширяване. Преобладаващата част от съставите са променени или създадени в изпълнение на задължение за въвеждане в наказателното ни законодателство на международни или европейски стандарти за противодействие на различни видове престъпления. Към тях се отнасят подкупът²¹, трафикът на хора²², изпирането на пари по

¹⁶ Речник на българския език. Институт за български език при БАН [онлайн] [посетен на 15.12.2021]. Достъпен на: <https://ibl.bas.bg/rbe/lang/bg/съхранявам/>.

¹⁷ Пак там.

¹⁸ В този смисъл т. 2 ППВС № 8 от 1981 г.

¹⁹ Престъпленията, свързани с получаване на откуп от родител по чл. 178, ал. 1 и чл. 192, ал. 1, документната измама по чл. 212, както и при няколко от общите стопански престъпления (чл. 223, ал. 1, чл. 224, ал. 1, чл. 225, чл. 225б, ал. 1 и чл. 226).

²⁰ В този смисъл и ППВС № 8 от 28.XII.1978 г., в което при документната измама „получи“ се обвързва с реалното получаване на имуществения предмет – т. 1 относно първия основен състав по чл. 212, ал. 1 и т. 2, б. „а“ относно втория основен състав по чл. 212, ал. 2.

²¹ Закон за изменение и допълнение на НК, обн. ДВ, бр. 92 от 27.09.2002 г.

²² Пак там.

чл. 253, ал. 2 НК²³, престъплението по чл. 192а НК²⁴, съставите по чл. 260а, ал. 3 и 4 НК²⁵ и допълненията при престъпленията против паричната система в чл. 244, ал. 1, чл. 244а, ал. 1 и чл. 246, ал. 3 НК²⁶. В рамките на тази група се обособяват състави с имуществен предмет (чл. 253, ал. 2 и престъпленията против паричната система) и с неимуществен предмет (трафикът на хора, чл. 192а и престъпленията по чл. 260а, ал. 3 и 4 НК). Самостоятелен вид в рамките на тази група е подкупът, при който промяната разширява предмета му и към такъв с неимуществен характер.

Другата част от съставите е резултат от национално решение за необходимостта от криминализиране на определени деяния – неправомерното получаване на бюджетни средства (чл. 256 НК)²⁷, продаването на гласове като престъпление против политическите права на гражданите (чл. 167а, ал. 1 НК)²⁸ и съставът на престъплението против спорта по чл. 307в, ал. 2 НК²⁹. Те от своя страна са само с имуществен предмет.

Предвид различното време и основания за тези законодателни решения като критерий за диференциране на съставите, към които е приложим изводът за идентичност на съдържанието на „приеме“ и „получи“, от онези, при които същите форми на изпълнителното деяние имат различно съдържание, се очертава видът на предмета на престъплението.

Възприетото тълкуване за идентичност на съдържанието на „приеме“ и „получи“ се основава на наказателноправната уредба на подкупа, когато неговият предмет е само имуществен³⁰. От анализа на действащата уредба в нейната цялост трудно може да се обоснове

²³ Закон за изменение и допълнение на НК, обн. ДВ, бр. 26 от 30.03.2004 г., с който съставът се създава за постигане на „по-пълно отразяване на изискванията съгласно Конвенцията на Съвета на Европа относно изпиране, изземване и конфискация на облагите от престъпление, която е в сила за Република България от 1993 г., както и специалните препоръки на Международната финансова група за борба срещу прането на пари (FATF) и редица директиви на Съвета на Европейския съюз в тази област“. Вж. *Мотиви към законопроект за изменение и допълнение на НК* [онлайн] [посетен на 15.12.2021]. Достъпен на: <https://www.parliament.bg/bg/bills/ID/10745>.

²⁴ Закон за изменение и допълнение на НК, обн. ДВ, бр. 26 от 30.03.2004 г. Със създаването на този състав „се отговаря на изискванията на Конвенция № 182 относно забраната и незабавни действия за ликвидирането на най-тежките форми на детски труд, ратифицирана от Република България на 21.06.2000 г. (ДВ, бр. 54 от 2000 г.)“. Вж. *Мотиви към законопроект за изменение и допълнение на НК* [онлайн] [посетен на 15.12.2021]. Достъпен на: <https://www.parliament.bg/bg/bills/ID/10719>.

²⁵ Закон за изменение и допълнение на НК, обн. ДВ, бр. 101 от 19.12.2017 г. Те са част от уредбата, чрез която се въвеждат изискванията на Директива 2014/57/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 16 април 2014 г. относно наказателноправните санкции за пазарна злоупотреба (Директива за пазарната злоупотреба). Вж. *Мотиви към законопроект за изменение и допълнение на НК* [онлайн] [посетен на 15.12.2021]. Достъпен на: <https://www.parliament.bg/bg/bills/ID/77751>.

²⁶ Закон за изменение и допълнение на НК, обн. ДВ, бр. 101 от 19.12.2017 г., с който допълнението се мотивира с необходимостта за „осигуряване на подходяща защита на еврото и на другите парични знаци, чието обращение е разрешено със закон, чрез резултатни и ефикасни наказателноправни мерки в съответствие с Директива 2014/62/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 15 май 2014 година относно защитата по наказателноправен ред на еврото и на другите парични знаци срещу подправяне и за замяна на Рамково решение 2000/383/ПВР на Съвета“. Вж. *Мотиви към законопроект за изменение и допълнение на НК* [онлайн] [посетен на 15.12.2021]. Достъпен на: <https://www.parliament.bg/bg/bills/ID/77751>. По същество чрез допълненията се въвежда чл. 3, т. 1, б. „в“ на цитираната Директива 2014/62/ЕС, която изисква държавите членки да предвидят като престъпления и „приемане или придобиване на подправени парични знаци с цел пускането им в обращение и със знанието, че са подправени“.

²⁷ Закон за изменение и допълнение на Наказателния кодекс, обн. ДВ, бр. 75 от 12.09.2006 г.

²⁸ Закон за изменение и допълнение на НК, обн. ДВ, бр. 85 от 23.10.2007 г.

²⁹ Закон за изменение и допълнение на НК, обн. ДВ, бр. 60 от 5.08.2011 г.

³⁰ С оглед на целите на настоящото изследване изводите се основават на утвърдената в практиката научна

изборът на законодателя в кои състави с имуществен предмет да обозначи изпълнителното деяние с „приеме“ и в кои с „получи“. Очевидно е, че при част от съставите избор всъщност няма, защото в тях се възпроизвежда буквално терминологията на международния договор или на акта от правото на ЕС, във връзка с който се създават. Например при изпирането на пари по чл. 253, ал. 2 НК се предвижда „получи“, но при престъпленията против паричната система по чл. 244, ал. 1 се използва „приеме“, а при същите по вид по чл. 244а, ал. 1 и чл. 246, ал. 3 НК е „приема“. При друга част от съставите изборът на „приеме“ или „получи“ се основава на съществуващата езикова традиция на наказателноправната ни уредба на едновременното използване на двете думи при различни по вид престъпления, но с еднаквото им съдържание – чл. 168а, ал. 1 (продаването на гласове) и чл. 307в, ал. 2 (вид престъпление против спорта) НК. Поради това, макар двата състава да са формулирани сходно с подкупа, при продаването на гласове изпълнителното деяние е описано с „получи“, а при престъплението против спорта с „приеме“. Няма спор обаче, че моментът на довършване при всичките тези състави е фактическото получаване на имуществения предмет, т.е. потвърждава се изводът, че „получи“ и „приеме“ се използват с идентично съдържание.

Изпълнителното деяние при престъпленията по чл. 248а и чл. 256 НК се описва с „получи“ по друга причина. Техният предмет също е с имуществен характер, съответно кредит или бюджетни средства. Но тях българският език обвързва с устойчивото словосъчетание, че те се получават, а не се приемат. И двата състава обаче са довършени с реалното получаване на предмета, т.е. и при тях „получи“ е със съдържание, идентично с „приеме“.

Както се посочи по-напред в настоящото изложение, съдържанието на „получи – приеме“ за целите на наказателното право се изразява във фактическото получаване на предмета на престъплението. А то безспорно отразява промяната във фактическата власт върху този предмет, като определя момента на довършване на престъплението с установяването ѝ от дееца³¹. Колебанията в правилността на това разбиране се пораждат от други законодателни решения.

Първото от тях обхваща случаите, в които „приеме“ или „получи“ са предвидени като алтернативни форми на изпълнително деяние наред с „придобие“ при престъпления с имуществен предмет – изпирането на пари в състава по чл. 253, ал. 2 НК и при престъпленията против паричната система по чл. 244, ал. 1 чл. 244а, ал. 1 и чл. 246, ал. 3 НК. В състава по чл. 253, ал. 2 НК „получи“ се предвижда като една от алтернативните форми на изпълнителното деяние наред с „придобие“ още към момента на неговото създаване. А при престъпленията против паричната система също наред с „придобие“ в чл. 244, ал. 1 НК се добавя „приеме“, а в чл. 244а, ал. 1 и чл. 246, ал. 3 НК „приема“. Този подход се основава на практиката за възпроизвеждане в НК на терминологията от международен акт или акт от правото на ЕС, с който се хармонизира наказателното ни законодателство, защото тези състави се включват в НК именно в изпълнение на такова задължение. Очевидно е, че идеята е да се криминализира едно и също поведение и в четирите състава, но различното му описание е юридически некоректно. Създалото се словесно разнообразие всъщност изразява трайно установената законодателна практика, че въвеждането на съответния акт е пълно и правилно, когато неговата терминология е възпроизведена буквално. Причините, въз основа на които е създадена, не са юридически, а предвид продължителния период от време, в който тя се прилага, надежда за промяната ѝ, за съжаление, няма.

теза, че имотната облага е предмет на подкупа. На обратното мнение вж. Марков, Р. (2020). Проблеми на наказателноправната квалификация на подкупа. *Правна мисъл*, № 1, 67–69.

³¹ В този смисъл и ТР № 1 от 12.03.2021 г. по тълкувателно дело № 1 за 2019 г. на ОСНК на ВКС.

„Придобие“ е юридически термин, който гражданскоправната ни наука обвързва с придобиването на права³². Законът за собствеността³³ (ЗС) го установява и като легален термин, свързан с придобиването на право на собственост или ограничени вещни права върху вещи, но не го дефинира легално. Именно връзката на придобиването с вещи е основанието този термин да намери място в наказателното ни законодателство още в Наказателния закон от 1951 г.³⁴ Но отнасянето му към престъпно поведение обективно изключва използването му в смисъла, който гражданскоправните отрасли влагат в него, тъй като чрез осъществяване на престъпление не могат да се придобият права. Затова за целите на наказателното право с „придобива“ се обозначава онова поведение, „което обхваща всички възможни начини за добиване по произведен начин със съгласието на досегашния владеец власт на разпореждане с вещта“³⁵, т.е., с което се установява фактическа власт върху съответната вещ³⁶. Това негово значение определя „придобие“ като форма на изпълнително деяние с идентично съдържание на „приеме“ и „получи“. И макар че законодателното решение за едновременното им използване като форми на деянието при различни видове престъпления трудно може да се сподели, анализът на наказателноправната уредба в тази ѝ част показва, че към момента на влизането в сила на НК то се основава на определена логика.

Към същия момент използването на „придобие“ в НК е много ограничено. То се предвижда като форма на деянието, която е алтернатива на форми, установяващи забрани за упражняване на фактическа власт или за нейното предаване при наличие на определените в състава други признаци³⁷. Същият подход се прилага и при последващото разширяване на съставите, в които „придобие“ се предвижда като форма на деянието³⁸. Така наказателното право, от една страна, показва ясно кое е забраненото поведение, а чрез установяването на съдържанието на термина за своите цели показва и, че осъществяването му не поражда правните последици, които другият правен отрасъл свързва с него, т.е. при придобиването на имуществен предмет чрез осъществяване на престъпление приобретателят не придобива права, а само установява фактическа власт върху него.

Промените в НК след 1991 г. разширяват използването на „придобие“ като форма на деянието, но без да следват същата логика. При една част от съставите причината да се използва „придобие“ е по-скоро решение *ad hoc* при формулирането на конкретния състав и се обвързва с предмет с неимуществен характер³⁹. А при друга част от съставите включва-

³² Вж. Таджер, В. (2001). *Гражданско право на НРБ. Обща част*. Дял II. София: СОФИ-Р, 351–358.

³³ Обн. ДВ, бр. изм. 92 от 16.11.1951 г.; в сила от 17.12.1951 г.; посл. доп. бр. 18 от 28.02.2020 г.

³⁴ Чл. 200 и чл. 314 Наказателен закон от 1951 г.

³⁵ Ненов, Ив. (1956). *Наказателно право на Народна република България. Особена част*. Том първи. София: Държавно издателство „Наука и изкуство“, 232–233.

³⁶ В този смисъл Панайотов, Пл. (1997). *Укривателството по Наказателния кодекс на Република България*. София: Сиби, 162–171.

³⁷ При влизането в сила на НК „придобие“ е форма на изпълнителното деяние на два вида престъпления – вещното укривателство (чл. 215 и чл. 266 – редакция към 1991 г.) като алтернатива на „спомогне да бъдат отчуждени“ и на престъпленията, свързани с нарушаване на режима за дейности с взривове, огнестрелни оръжия и боеприпаси (чл. 339, ал.1 – редакция към 1991 г.), като алтернатива на „държи“ и „предаде другиму“.

³⁸ С промени в НК през 1975 г. „придобие“ се предвижда като форма на деянието при престъплението, свързано със силнодействащите и отровните вещества като алтернатива на „държи“, „отчужди“, „предаде другиму“ (чл. 354 – редакция към 1991 г.), и престъпленията, свързани с наркотичните вещества (чл. 354а, ал. 1 – редакция към 1991 г.) като алтернатива на „държи“, „продаде“, „отчужди по друг начин“.

³⁹ Например в състава по чл. 171а, ал. 1 „придобие“ се обвързва с трафичните данни по Закона за електронните съобщения.

нето му като форма на деянието е отново поради установената практика за буквално възпроизвеждане на терминологията в международния акт или акта от правото на ЕС, който се въвежда със съответния състав, но за престъпления с имуществен предмет⁴⁰. Както се посочи по-напред в изложението, именно това е и основанието в състава на изпирането на пари по чл. 253, ал. 2 НК през 2004 г. „придобие“ да се предвиди като алтернативна форма на „получи“. На същото основание и поради наличен вече законодателен прецедент през 2017 г. „приеме“ се предвижда като алтернатива на „придобие“ в състава по чл. 244, ал. 1, а „приема“ като същата алтернатива при другите престъпленията против паричната система по чл. 244а, ал. 1 и чл. 246, ал. 3 НК.

С оглед на изясненото съдържание на „придобие“, „получи“ и „приеме“ в българското наказателно право разлика в приложното поле на тези форми при състави с имуществен предмет всъщност няма. При всички тях описанието на изпълнителното деяние указва забрана да се установи фактическа власт върху предмета. Тази идея изразява и „приема“ в съставите по чл. 244а, ал. 1 и чл. 246, ал. 3 НК. С оглед на механизма на извършване на престъплението и при трите състава е видно, че законодателят криминализира еднакво по съдържание поведение – забрана да се установява фактическа власт върху имуществен предмет. Защо обаче го изразява езиково по различен начин, остава загадка.

Второто законодателно решение, което създава колебание в извода, че „приеме“ и „получи“ имат еднакво съдържание в наказателноправната ни уредба, е използването им в състави с неимуществен предмет. Макар създавани по различно време, причината за тях е обща – въвеждане в националното законодателство на международен акт или акт от правото на ЕС. Хронологично първо по време е описанието с „приема“ на една от формите на изпълнителното деяние на престъплението трафик на хора⁴¹. Като вид престъпление против личността негов предмет е едно или няколко физически лица (отделни лица или групи от хора)⁴². Безспорно дейността по приемането им не може да се изрази във „вземе нещо“. Затова за целите на наказателното право на „приема“ при трафика на хора се определя различното съдържание на изразяваща съгласието на дееца „да се възползва от жертвата за реализиране на посочените в закона цели“⁴³. Факт е, че даденото тълкуване се основава на възприетото вече диференциране за целите на наказателното право, че „приеме“ обхваща и съгласието на дееца. По този начин, от една страна, се отчита еднаквото съдържание на „приеме“ и „приема“ в общоупотребимия български език, но от друга, на „приема“ се придава различно юридическо съдържание, което е съответно на особеностите на предмета на вида престъпление, за което е относимо. И не последно по значение, с това съдържание „приема“ е съответно и на поведението, чието криминализиране се изисква от международните актове и тези от ПЕС, които са въведени с наказателноправната уредба на трафика на хора⁴⁴.

Със същото съдържание – съгласие на дееца с определена насоченост, се описва и изпълнителното деяние при втория по време на създаване състав на престъплението против младежта по чл. 192а НК. Основанието за избора на „приеме“, а не на „приема“ е, че на-

⁴⁰ Например при престъплението, свързано с нарушаване на режима за дейности с ядрен материал, източници на йонизиращи лъчения и компоненти за тях (чл. 356к, ал. 1), при престъпленията, свързани със стоки и изделия с възможна двойна употреба (чл. 339б), и при престъпленията, свързани със защита на околната среда (чл. 278а, ал. 1, чл. 278г, ал. 1 и чл. 278д, ал.1) и др.

⁴¹ Закон за изменение и допълнение на НК, обн. ДВ, бр. 92 от 27.09.2002 г.

⁴² т. 1.6 от Тълкувателно решение № 2 от 16.07.2009 г. по т.д. № 2 от 2009 г. ОСНК на ВКС.

⁴³ т. 1.2. от Тълкувателно решение № 2 от 16.07.2009 г. по т.д. № 2 от 2009 г. ОСНК на ВКС.

⁴⁴ По-подробно вж. Пушкарлова, И. (2012). *Трафикът на хора*. София: Сиби, 11–18.

казателноправната уредба възприема термина, който се използва в трудовото законодателство – приеме на работа. А насочеността на защитата към гарантирането на установената в българското право възраст за придобиване на трудовата дееспособност и на специалните правила за наемане на работа на деца определя съдържанието му за целите на наказателното право като съгласието на деца детето да полага труд при него като работодател⁴⁵.

При третия вид престъпления с неимуществен предмет, относими към настоящото изложение, изпълнителното деяние се определя с „получи“ (чл. 260а, ал. 3 и 4 НК). Но предвид предмета на престъплението – вътрешна информация с определеното в тези състави съдържание, „получи“ всъщност изразява забраната за нейното узнаване при наличието и на другите признаци в съответния състав. Очевидно и тук законодателят избира да използва „получи“ поради утвърдената практика за възпроизвеждане на терминологията от акта на правото на ЕС, който се въвежда с тези състави. А резултатът от този избор е, че като форма на изпълнителното деяние „получи“ при тях изразява съвсем различно съдържание от това, с което другите състави го използват. По този начин прилагането на практиката за възпроизвеждане създава поредното вътрешно противоречие в НК.

Тази нормотворческа непоследователност обективно налага уеднаквяването на езиковия израз на наказателноправната уредба в тази нейна част. Изходната позиция за преценка как да се опише изпълнителното деяние следва да се основе на предмета на престъплението. С оглед на вече утвърденото им съдържание „приеме“ или „получи“ следва да се използват за престъпления с имуществен предмет, а изпълнителното им деяние да се описва еднакво. Видно от изложените по-горе аргументи, която и от двете форми да се избере, тя отразява волята на законодателя за същността на поведението – забрана за установяване на фактическа власт върху предмета. А с оглед на общите правила на правото, в частност наказателното право, ще отпадне необходимостта чрез тълкуване да се доизяснява тази воля⁴⁶. Преодоляването на терминологичното разнообразие за форми на деянието с еднакво съдържание следва да обхване и преценката дали и доколко при престъпленията с имуществен предмет да продължи използването и на „придобие“ като отделна форма на изпълнителното деяние. Замяната му с „приеме“ или „получи“ също няма да доведе до промяна в естеството на забраненото поведение. И категорично не следва да продължава да е алтернатива на която и да е от тях.

⁴⁵ В този смисъл Стойнов, Ал. (2006). *Наказателно право. Особена част. Престъпления против правата на човека*. Второ издание. София: Сиела, 326.

⁴⁶ Това терминологично разнообразие дава основание за тезата в наказателноправната наука (в този смисъл вж. Марков, Р. (2020), 57–58) и тълкувателна практика (ТР № 1 от 12 март 2021 г. по т.д. № 1 за 2019 г. на ОСНК на ВКС в частта „по втория въпрос“, поставен в искането за тълкуване), че „приеме“ и „получи“ имат различно съдържание, която трудно може да се сподели. При промените в наказателноправната уредба на подкупа от 2002 г. (Закон за изменение и допълнение на Наказателния кодекс, обн. ДВ, бр. 92 от 27.09.2002 г.) „приеме“ се запазва като възможна алтернативна форма на изпълнителното деяние на подкупа в публичния сектор, но се предвижда като такава и при новите състави за подкупа в частния сектор като вид общо стопанско престъпление и търговията с влияние. Въпреки че в останалата част от уредбата езиковият ѝ израз се съобразява с добавените други форми на изпълнителното деяние, такава промяна не се прави в състава на провокацията към подкуп в публичния сектор. В него и към момента „получи“ продължава да съществува като форма на изпълнителното деяние на пасивния подкуп в публичния сектор, но вече без тя да е описана в нито един от основните състави на престъплението по чл. 301 НК. Мотиви за това законодателно решение, за съжаление, няма и вероятно то е резултат от недоглеждане на уредбата в нейната цялост. Възприемането на тезата за различното съдържание на „приеме“ и „получи“ само за целите на подкупа в публичния сектор създава сериозен риск за прилагането на всички други състави в НК, в които те се използват.

При престъпленията с неимуществен предмет следва да се приложи диференциран подход. „Приема“ като форма на деянието може да се запази в съставите, които забраняват на дееца да изразява съгласие с определена насоченост. А при другите състави „приеме“ или „получи“ да се замени със съответното за признаците на състава поведение, например узнае вътрешната информация, трафичните данни и т.н.

III. „Държи – съхранява – пренася – превозва – транспортира“ като форми на изпълнителното деяние

При влизането в сила на НК „държи – пренася – превозва“ са възприети като алтернативни форми по един основен състав⁴⁷. С последващи допълнения по различно време и на различно основание се създават нови състави, в които това законодателно решение се мултиплицира⁴⁸ и се разширява с включването като самостоятелни форми на деянието и на „превозва“⁴⁹, „транспортира“⁵⁰ и „съхранява“⁵¹. Това законодателно решение обективно налага да се разграничи приложното им поле по начин, който да гарантира правилното приложение на всеки от съставите. А тяхното съдържание за целите на наказателното право традиционно се изяснява чрез тълкуване.

Наказателноправната наука определя съдържанието на изпълнителното деяние „държи“ като упражняване на фактическа власт върху предмета на престъплението⁵². В същия смисъл то се възприема и от тълкувателната практика – „трайно състояние на фактическа власт, установена или упражнявана върху определена вещь⁵³“, чиято съставомерност не се влияе от мястото, на което се намира вещта, нито изисква наличието на друга вещь, която да опосредява упражняването на фактическата власт.⁵⁴ Изводът се основава на имуществения характер на предмета на престъпленията, в чиито състави е предвидена тази форма на деянието. И на това основание установеното съдържание на „държи“ за целите на наказателното право кореспондира с вещноправния институт „държане“⁵⁵.

„Съхранява“ като отделна форма на деянието също за първи път се предвижда при престъпление с имуществен предмет⁵⁶. Впоследствие обаче то се използва и в състави на престъпления с неимуществен предмет. Различното време на създаването им и различното основание за това съществено затрудняват определянето на критерия, въз основа на който законодателят прави избора да използва „съхранява“ като описание на изпълнителното деяние на съответното престъпление, както и определянето на неговото съдържание за целите на наказателното право.

Прегледът на наказателноправната уредба в тази нейна част показва, че изясняването на това съдържание се основава на общоупотребимото значение на „съхранявам“ – „пазя

⁴⁷ Чл. 338, ал. 1 НК (редакция към 1968 г.).

⁴⁸ Чл. 354а, ал. 1 и 3 НК (редакция към 1975 г.).

⁴⁹ Чл. 244, ал. 1, чл. 244а, ал. 1, чл. 336а, ал. 2 и чл. 356к, ал. 1, чл. 354а, ал. 1 и 3 (редакция към 1975 г.) НК.

⁵⁰ Чл. 159а, ал. 1, чл. 159б, ал. 1, чл. 233, ал. 1, чл. 235, ал. 1, чл. 240а, ал. 2, чл. 337, ал. 1 НК.

⁵¹ Чл. 171а, ал. 1, чл. 235, ал. 2, чл. 240а, ал. 2, чл. 284в, чл. 337, ал. 1, чл. 353д, ал. 1 и чл. 354а, ал. 1 НК (редакция към 2000 г.).

⁵² В този смисъл вж. Лютов, К. (1987). *Наказателно право на НРБ (Особена част)*. Том втори. София: Висш институт „Г. Димитров“ – МВР, 57.

⁵³ ТР № 2 от 18.12.2013 г. по тълк. д. № 2 от 2013 г. на ОСНК на ВКС.

⁵⁴ В този смисъл, пак там.

⁵⁵ С легално определение по чл. 68, ал. 2 от Закона за собствеността.

⁵⁶ Чл. 354а, ал. 1 НК (редакция към 2000 г.).

нещо да не изчезне, да не се повреди; запазвам⁵⁷. Отнасянето му към съставите на престъпления с имуществен предмет (например дървен материал, взривни вещества, боеприпаси и др.) е основанието съдебната практика да го определя като упражняване на фактическа власт върху съответната вещ, което е съпътствано и с допълнителната грижа на субекта с определена насоченост⁵⁸. При съставите на престъпления с неимуществен предмет обаче няма годен обект за упражняване на фактическа власт, което прави неприложимо това тълкуване за съдържанието на забраненото поведение. Наказателноправната уредба в тази своя част обвързва „съхранява“ с два варианта на предмет – информация (чл. 284в НК⁵⁹) и данни (чл. 171а, ал. 1 НК⁶⁰). Анализът на тези състави показва, че изборът деянието да се описва със „съхранява“ е резултат от отразяване в НК на терминологията от специалната уредба на правилата за съответния вид информация⁶¹ или данни⁶². Въпреки тези различия безспорно е, че по смисъла и на двата състава „съхранява“ изразява общоупотребимото си значение на запазване на съответния предмет.

„Пренася“ и „превозва“ се въвеждат като форми на деянието последователно. При влизането в сила на НК с „пренася“ се предвижда като изпълнително деяние в два състава при прилагането на различен подход. Първият от тях е определянето му като единствена форма на деянието, но само при един състав – квалифицираната контрабанда (чл. 242, ал. 1 НК). Вторият подход е предвиждането на „пренася“ като алтернативна форма на „държи“ (чл. 338, ал. 1 НК). При последващите допълнения на НК той се налага като предпочитано законодателно решение⁶³, към което се добавя и още една алтернатива – „превозва“⁶⁴. Анализът на уредбата в тази част показва, че използването им в наказателното право не се отклонява от общоупотребимото значение на тези думи в българския език – „пренасям – нося нещо през някакво пространство“⁶⁵ и „превозвам – пренасяне на нещо чрез транспортно средство“⁶⁶. Създаването на легалните им дефиниции, макар и в друг нормативен акт⁶⁷, потвърждава това тяхно съдържание и за целите на наказателното право, като определя „пренасяне“ чрез границите на пространството – на територията на страната или в чужбина⁶⁸, а „пре-

⁵⁷ Речник на българския език. Институт за български език при БАН [онлайн] [посетен на 15.12.2021]. Достъпен на: <https://ibl.bas.bg/rbe/lang/bg/съхранявам/>.

⁵⁸ В този смисъл вж. Манолова, М. (2015), 98 и цитираната там съдебна практика.

⁵⁹ Създаден със Закона за изменение и допълнение на НК, обн. ДВ, бр. 27 от 10.04.2009 г.

⁶⁰ Създаден със Закона за изменение и допълнение на НК, обн. ДВ, бр. 26 от 6.04.2010 г.

⁶¹ Правилата за съхранение на съответната информация са част от уредбата в Закона за специалните разследвателни средства, към които е относим съставът по чл. 284а НК.

⁶² Правилата за съхранение на трафичните данни, които са предмет на престъплението по чл. 171а, ал. 1 НК, са част от уредбата в Закона за електронните съобщения.

⁶³ Чл. 354а, ал. 1 и 3 (редакция към 1975 г.), чл. 339б и чл. 356к НК (създадени със Закон за изменение и допълнение на НК, обн. ДВ, бр. 26 от 30.03.2004 г.). Към настоящия момент „пренася“ се предвижда като единствена форма на изпълнителното деяние само при още един състав – чл. 353г НК (създаден със Закон за изменение и допълнение на НК, обн. ДВ, бр. 33 от 26.04.2011 г.)

⁶⁴ „Превозва“ като алтернативна форма на „пренася“ се предвижда в чл. 354а, ал. 1 и 3 (редакция към 1975 г.), чл. 244, ал. 1, чл. 244а, ал. 1 и чл. 356 к НК.

⁶⁵ Речник на българския език. Институт за български език при БАН [онлайн] [посетен на 15.12.2021]. Достъпен на: <https://ibl.bas.bg/rbe/lang/bg/пренасям/>.

⁶⁶ Пак там.

⁶⁷ Закон за контрол върху наркотичните вещества и прекурсорите, обн. ДВ, бр. 30 от 2.04.1999 г., в сила от 3.10.1999 г., посл. изм., бр. 105 от 11.12.2020 г., в сила от 1.01.2021 г.

⁶⁸ Пак там. Вж. Допълнителни разпоредби, § 1, т. 21 „Пренасяне“ означава дейност, извършвана на територията на страната или през границите ѝ, с използване на превозни средства, животинска тяга, човешки усилия или колетна пратка“.

возване“ се дефинира като вид „пренасяне“ именно с оглед на използваното за тази дейност средство⁶⁹.

Въпреки традиционния характер на „превозва“ като форма на изпълнителното деяние след 2002 г. в наказателната ни нормотворческа терминология се включва и „транспортна“ форма. Първоначално с него се обозначава една от формите на деянието на престъплението трафик на хора⁷⁰. Както се посочи по-напред в настоящото изложение, езиковият израз на тези състави следва стриктно терминологията на международните актове, които се въвеждат с тях, а престъплението е с предмет физическо лице или групи от хора. От прегледа на другите състави, които се създават впоследствие и изпълнителното им деяние се описва с „транспортира“, трудно може да се изведе общ критерий за този избор. В два от тях – чл. 337, ал. 1⁷¹, чл. 233, ал. 1⁷² НК, този избор също е резултат от изпълнение на задължение за въвеждане на такива актове и актове от правото на ЕС. В другите два състава – чл. 235, ал. 2 и чл. 240а, ал. 2 НК „транспортира“ възпроизвежда легалния термин за дейността, който се използва в съответния им специален национален закон⁷³. Обща тяхна особеност обаче е имущественият им предмет. Разликите в характера на предмета обаче не водят до различно съдържание на изпълнителното деяние „транспортира“. Във всичките състави то се основава на общоупотребимото в българския език значение на „транспорт“ – „превоз на стоки, хора и др. от едно място на друго“⁷⁴, и се използва с него⁷⁵. А то от своя страна е идентично със значението на „превозва“ като друга форма на изпълнително деяние, предвидена в други състави в НК.

Съпоставянето на съдържанието на „държи – съхранява – пренася – превозва – транспортира“ от юридическа гледна точка показва, че те всъщност се основават на обща изходна позиция. Поведението, което изразява всяка от тези форми, е конкретна проява на упражняване на фактическа власт върху вещ. Съхраняването, пренасянето, превозването и транспортирането обективно могат да се осъществяват от лице, което упражнява фактическа власт върху вещта – предмет на престъплението. И на това основание всички те

⁶⁹ Пак там. Вж. § 1, т. 22 „Превозване“ означава вид пренасяне, което се извършва по сухоземен, железопътен, воден или въздушен транспорт.“

⁷⁰ Чл. 159а, ал. 1 и чл. 159б, ал. 1 НК.

⁷¹ „Транспортира“ се предвижда през 2002 г. (Закон за изменение и допълнение на НК, обн. ДВ, бр. 92 от 27.09.2002 г.), мотивирано с „Направеният от Министерството на външните работи анализ на съответствието на действащата наказателноправна уредба със задълженията на Република България, произтичащи от присъединяването ѝ към Конвенцията за забрана на разработването, производството, натрупването и използването на химическо оръжие и за неговото унищожаване и към Конвенцията за забрана на разработването, производството и натрупването на запаси от бактериологични (биологични) и токсични оръжия и за тяхното унищожаване, наложи необходимостта от допълнения към съществуващи в НК текстове с оглед на актуализацията им. Вж. Мотиви към законопроекта, публично достъпни на <https://www.parliament.bg/bg/bills/ID/10358> [посетен на 15.12.2021].

⁷² „Транспортира“ се предвижда през 2007 г. (Закон за изменение и допълнение на НК, обн. ДВ, бр. 38 от 11.05.2007 г.) на основание необходимост от привеждане в съответствие на състава със Закона за експортния контрол на оръжия и изделия и технологии с двойна употреба (отм.), с който се въвеждат съответните изисквания за дейности с такъв предмет, установени в актове от ПЕС.

⁷³ За чл. 235 НК това е Законът за горите от 1997 г. (отм.). За чл. 240а, ал. 2 НК такъв е Законът за подземните богатства (обн. ДВ, бр. 23 от 12.03.1999 г., посл. изм. и доп., бр. 17 от 26.02.2021 г.). В неговите Допълнителни разпоредби транспортирането се определя като една от дейностите по управление на минните отпадъци (§ 1, т. 42).

⁷⁴ Речник на българския език. Институт за български език при БАН [онлайн] [посетен на 15.12.2021]. Достъпен на: <https://ibl.bas.bg/rbe/lang/bg/съхранявам/>.

⁷⁵ Вж. и т. 1.1. ТР № 2 от 16.07.2009 г. по т. д. № 2/2009 г. на ОСНК на ВКС.

се съдържат в „държи“ като форма на деянието⁷⁶. Ако разграничаването им е само по признака „трайност“ на упражняването като същностна характеристика на изпълнителното деяние „държи“, може да се предположи, че чрез обособяването на „пренася – превозва – транспортира“ наказателното право всъщност приема, че те могат да се осъществят само от лице, което не упражнява трайно фактическата власт върху вещта. Отговорът на въпроса обаче дали този признак е налице, или не, е за всеки конкретен случай съобразно конкретните му особености. Затова наказателното право не установява нито времеви, нито съдържателни параметри на признака „трайно“. Изключение от този извод е добавянето на допълнителната грижа с определена насоченост при определянето на съдържанието на „съхранява“. Но както се посочи по-напред в изложението, този извод се основава на тезата, че съхранението е проявна форма на държането, т.е. и при двете форми деецът упражнява фактическа власт върху имуществения предмет.

Изборът на законодателя за тяхната диференциация трудно може да се сподели. Вероятно първоначално идеята за този подход е да се създаде възможност за прецизност в правната квалификация на конкретно деяние. Вероятно защото мотивите за това законодателно решение, за съжаление, не се откриват. Последващото му разширяване създава не само ненужна казуистика, но и противоречи на общите юридически правила за еднаквост на съдържанието на използваните термини. Както се посочи по-напред в настоящото изложение, използването на съответния термин в състави с различни по вид предмети на престъплението обективно променя съдържанието на този термин в зависимост от предмета. Нещо повече, в съставите, в които се използват няколко от тези форми като алтернативни, се създава и необходимост чрез тълкуване да се разграничи приложното им поле. А това от своя страна съществено затруднява прилагането на наказателноправните норми. И доколкото не за всички тях има тълкувателни актове, които да го унифицират, рискът от неправилно приложение на съответния състав се повишава значително.

Преодоляването на този проблем може да се постигне със законодателни промени. Стъпка в тази насока законодателят направи с измененията в чл. 354а, ал. 1 НК през 2006 г.⁷⁷, като заличи „съхранява – пренася – превозва“ и запази само „държи“ като форма на изпълнителното деяние, отразяваща упражняването на фактическата власт върху предмета. По този начин полагаането на допълнителната грижа за имуществения предмет, в което се изразява съхраняването, както и неговото преместване в пространството от дееца физически или чрез използване на превозно средство, имат наказателноправно значение при индивидуализацията на наказанието. За съжаление, това решение остана единствено. Нещо повече, видно от хронологията на последващите изменения и допълнения на НК тази казуистика все повече се разширява. Практиката за буквално възпроизвеждане на терминологията от международните актове и тези от правото на ЕС дерогира изцяло правилата за адаптиране на тази терминология с утвърдената в българското наказателно право. А генерално ѝ непознаване доведе и до използването за описание на изпълнителното деяние на еднакви думи, но с различно съдържание в различните състави.

IV. „Пренесе през границата на страната – внася – изнася“ като форми на изпълнителното деяние

При влизането в сила на НК с „пренесе през границата на страната“ законодателят описва изпълнителното деяние на едно престъпление – квалифицирана контрабанда (чл. 242,

⁷⁶ В този смисъл относно „съхранява“ като форма на деянието вж. Манолова, М. Цит. съч., 98 и цитираната там съдебна практика.

⁷⁷ Закон за изменение и допълнение на НК, обн. ДВ, бр. 75 от 12.09.2006 г.

ал. 1 НК). Тази формулировка прецизно отразява същността на забраненото поведение, без да се променя значението на „пренася“ като фактическо преместване на предмета в пространството⁷⁸. С оглед на непосредствения обект на престъплението – „обществените отношения, свързани с митническия режим и по-специално този на вноса, износа и транзита на стоки през границата“⁷⁹, с използваното описание се указва точно мястото на извършване на престъплението – границата на страната⁸⁰. Езиковото изразяване чрез глаголната форма „пренесе“ изпълнява едновременно две функции. От една страна, обединява вноса и износа на стоки⁸¹, а от друга, указва и момента на довършване на престъплението.

Въпреки това безспорно разбиране както на наказателноправната теория, така и на съдебната практика за обединяващото съдържание на формулировката „пренесе през границата на страната“ с последващи промени в НК за описание на изпълнителните деяния при други видове престъпления навлизат и „внося“ и „изнася“. И за тях, както и при обсъдените по-напред в изложението форми на деянието, логично се поражда въпросът за съдържанието им в наказателното право и на това основание и за съотношението им с „пренесе през границата на страната“.

До 1989 г. с „внося“ и „изнася“ се описват форми на изпълнителното деяние само при един вид престъпление, свързано с нарушаването на правилата за дейности с взривове, огнестрелни оръжия или боеприпаси (чл. 337 НК). Основанието за криминализирането им е гаранция за спазването на специалните правила за извършване на тези дейности, които се съдържат в специалните нормативни актове и са създадени поради характеристиката на предмета като източник на повишена опасност⁸². Част от тези правила е и режимът за внос и износ на взривните вещества, огнестрелните оръжия и боеприпасите като външноотърговска дейност. На това основание чрез „внося“ и „изнася“ съставът на престъплението отразява терминологията в специалната уредба, която е относима към съответните дейности⁸³. С оглед на същността на тези дейности обаче и те се изразяват в пренасяне на предмета, а тяхното място на извършване безспорно е границата на страната. Вероятно мотивите за това законодателно решение се основават на идеята за ясно разграничаване на приложното поле на съставите на квалифицираната контрабанда и престъплението по чл. 337 НК. То обаче се постига от разликите в другите съставомерни признаци. Поради това описването на еднакво по същество забранено поведение с различно езиково изразяване в двата състава трудно може да се сподели.

В наказателноправната уредба в тази нейна част след 1989 г. този двойствен подход се запазва. Към момента „пренесе през границата на страната“ описва форма на изпълнителното деяние в четири състава – чл. 244, ал. 1⁸⁴, чл. 244а, ал. 1⁸⁵ и чл. 353г, ал. 1 и 2⁸⁶ НК, а в

⁷⁸ В този смисъл и ТР № 1 от 25 януари 2015 г. по т.д. № 1 от 2014 г. на ОСНК на ВКС, тъй като и до момента изпълнителното деяние на квалифицираната контрабанда се описва по същия начин.

⁷⁹ Лютов, К. (1987). *Наказателно право на НРБ (особена част)*. Том първи. София: Висш институт „Г. Димитров“ – МВР, 209.

⁸⁰ Този извод не се променя от тълкуването на „границата на страната“ във връзка с членството на Република България в Европейския съюз (ТР № 1 от 21 януари 2015 г. по т. д. № 1 от 2014 г. на ОСНК на ВКС).

⁸¹ В този смисъл вж. Лютов, К. (1987). *Наказателно право на НРБ (Особена част)*. Том първи..., 209.

⁸² В този смисъл вж. Лютов, К. (1987). *Наказателно право на НРБ (Особена част)*. Том втори..., 53–56.

⁸³ Глава трета от Правилника за прилагане на Закона за контрол върху взривните вещества, огнестрелните оръжия и боеприпасите от 1968 г. (отм.).

⁸⁴ Допълнен със Закон за изменение и допълнение на НК, обн. ДВ, бр. 24 от 22.03.2005 г.

⁸⁵ Допълнен със Закон за изменение и допълнение на НК, обн. ДВ, бр. 101 от 19.12.2017 г.

⁸⁶ Създадени със Закона за изменение и допълнение на НК, обн. ДВ, бр. 33 от 26.04.2011 г.

други два състава се използва „внася“ и „изнася“ – чл. 233⁸⁷ и чл. 353е⁸⁸ НК. Мотивите за този законодателен избор са различни.

Промяната в състава по чл. 244, ал. 1 НК през 2005 г. е национално решение за разширяването на приложното му поле. До осъществяването ѝ в него се предвижда наказателна отговорност само за внасянето на подправени парични или други знаци в страната. Затова с изменението на формата на деянието в „пренесе през границата на страната“ законодателят изразява воля забраненото поведение да обхваща и износа им през същото място на извършване на престъплението⁸⁹.

Всички останали състави от тази група, както се посочи по-напред в настоящото изложение, са създадени или допълвани в изпълнение на задължения за въвеждане в наказателното ни законодателство на международни актове или актове от ПЕС. Затова като мотив за избора как да се опише съответната форма на изпълнителното деяние може да се определи само константната законодателна практика за възпроизвеждане на терминологията от подлежащия на въвеждане акт. Този подход довежда и до парадокса с един изменителен закон при един вид престъпление да се използва „пренесе през границата“ (чл. 353г, ал. 1 и 2 НК), а при друг състав от същия вид престъпления да се използват „внася“ и „изнася“ (чл. 353е НК).

Прилагането на единен подход тези форми на деянието да се описват с „пренесе през границата на страната“ няма да промени волята на законодателя за същността на поведението, което се забранява. Няма и да направи наказателноправните норми неразбираеми за адресатите им, нито ще заличи връзката на наказателното право със специалната уредба там, където има такава за реда, по който се осъществява тази дейност. Възприемането му ще изрази необходимата терминологична последователност при формулирането на наказателноправните норми в Особената част на НК и ще постигне целта за ясно съдържание на уредбата, което не се нуждае от значително по обем тълкуване за нейното прилагане.

V. Заключение

Представените в настоящото изложение законодателни решения за езиковото изразяване на някои форми на изпълнителното деяние в НК са само част от примерите, които илюстрират неразбирането на сложността на нормотворческата дейност в наказателното право. Способността да се опише забраненото поведение по начин, който да е съответен на общите правила за формулиране на правни норми чрез съчетаването на общата юридическа терминология с тази на наказателното право, на другия правен отрасъл, към който е насочена защитата и общоупотребимият български език, е сериозно юридическо предизвикателство. То допълнително се усложнява и от необходимостта наказателноправната норма да е ясна както за адресатите на забраната в нея, така и на прилагащите я органи.

Постигането на последователност в езиковото изразяване следва да се основе на внимателна и детайлна преценка на наказателноправната уредба в нейната цялост. Като се отчита и фактът, че преобладаващата част от обсъдените по-горе състави са в изпълнение на задължения за хармонизирането на българското наказателно право с международен акт или акт от правото на ЕС, предложеното в настоящото изложение уеднаквяване на терминологи-

⁸⁷ Изменен със Закон за изменение и допълнение на НК, обн. ДВ, бр. 38 от 11.05.2007 г.

⁸⁸ Създаден със Закон за изменение и допълнение на НК, обн. ДВ, бр. 33 от 26.04. 2011 г.

⁸⁹ Същият подход се използва и при изменението на чл. 251, ал. 1 НК (Закон за изменение и допълнение на НК, обн. ДВ, бр. 74 от 26.09.2015 г.), като с формулировката „пренасяни през границата на страната“ се заменя вносът и износът на предмета на това престъпление – парични средства, благородни метали, скъпоценни камъни и изделия със и от тях.

гията за описване на някои форми на изпълнителното деяние би могло да се реализира само в процес на създаване на изцяло нов наказателен закон.

Цитирана литература

Велчев, Б. (2021). *По някои въпроси на обстоятелствата, изключващи обществената опасност в НК*. София: Сиела.

Долапчиев, Н. (1994). *Наказателно право. Обща част*. Фототипно издание. София: Българска академия на науките.

Лютов, К. (1987). *Наказателно право на НРБ (Обособена част)*. Том първи. София: Висш институт „Г. Димитров“ – МВР.

Лютов, К. (1987). *Наказателно право на НРБ (Обособена част)*. Том втори. София: Висш институт „Г. Димитров“ – МВР.

Манолова, М. (2015). *Престъпления с наркотични вещества и прекурсори*. София: МОНТ ООД.

Марков, Р. (2020). Проблеми на наказателноправната квалификация на подкупа. *Правна мисъл*, № 1, 67–69.

Ненов, Ив. (1956). *Наказателно право на Народна република България. Обособена част*. Том първи. София: Държавно издателство „Наука и изкуство“.

Ненов, Ив. (1992). *Наказателно право на Република България. Обща част*. Книга първа. Нова редакция: Александър Стойнов. София: СОФИ – Р.

Ненов, Ив. (1992). *Наказателно право на Република България. Обща част*. Книга втора. Нова редакция: Александър Стойнов. София: СОФИ – Р.

Панайотов, Пл. (1997). *Укривателството по Наказателния кодекс на Република България*. София: Сиби.

Пушкарова, И. (2012). *Трафикът на хора*. София: Сиби.

Стойнов, Ал. (2006). *Наказателно право. Обособена част. Престъпления против правата на човека*. Второ издание. София: Сиела.

Стойнов, Ал. (2019). *Наказателно право. Обща част*. Второ издание. София: Сиела.

Таджер, В. (2001). *Гражданско право на НРБ. Обща част*. Дял II. София: СОФИ-Р.

FOR CERTAIN EXECUTIVE ACTION IN THE PENAL CODE

Nikoleta Kuzmanova⁹⁰

Abstract: Numerous changes in the Penal Code over the last 30 years, which have been made at different times and for different reasons, have led to significant casuistry in the linguistic description of the executive act. The replacement of legal terminology with words from the colloquial Bulgarian language created a normative paradox – describing one and the same prohibited behavior in one or different types of crimes through synonyms from the Bulgarian language. The adoption of legislative practice for the literal reproduction of terminology from international acts and acts of European Union’s law, which are subject to introduction into criminal law, has further aggravated this problem. Overcoming it is essential for the proper application of criminal law, as it has direct connection with the differentiation of the scope

of the various forms of the act. In some cases it turns out impossible even though a significant volume of interpretive activity has been done. Moreover, the inconsistent use of the same descriptions of executive acts, in view of the differences in other constituent features, also leads to different meanings of the same term in the composition of different crimes. The present study focuses only on some of these cases, grouped by the basis of their common starting point for their criminal law content – “accept – receive – acquire”; “holds – stores – carry over – ships – transports” and “transports across the border – imports – exports”.

Keywords: Executive act, Accept, Receive, Acquire, Holds, Stores, Carry over, Ships, Transports, Transports across the border, Imports, Exports

---

⁹⁰ PhD of Criminal law, Chief Assistant, Law Faculty, Sofia University “St. Kliment Ohridski”, e-mail: nikoletakuzmanova@gmail.com

ПРОБЛЕМИ НА ПРАВНАТА КВАЛИФИКАЦИЯ В СЛУЧАИТЕ НА ПРИЧИНЯВАНЕ НА СМЪРТ С ОГНЕСТРЕЛНО ОРЪЖИЕ И СИЛНО ДЕЙСТВАЩО ОТРОВНО ВЕЩЕСТВО

Надя Пандилова¹

Резюме: Настоящата статия разглежда въпроса за разграничителния критерий между състава на обикновената (чл. 122, ал. 2 НК) и професионалната непредпазливост (чл. 123, ал. 1 НК) в случаите, когато смъртта е причинена с огнестрелно оръжие или силно действащо отровно вещество. Достига се до извода, че за разграничаване на посочените състави е необходимо правоприлагащите органи да преценяват естеството на самата причинителска дейност.

ните състави е необходимо правоприлагащите органи да преценяват естеството на самата причинителска дейност.

Ключови думи: наказателно право, непредпазливост, източник на повишена опасност, професионална непредпазливост, огнестрелно оръжие, силно действащо отровно вещество

Проблемите, свързани с правната квалификация на извършеното в случаите на причиняване на смърт с огнестрелно оръжие или силно действащо отровно вещество, не са нови за наказателноправната доктрина и практика. Проблемът възниква не без основание, доколкото употребата на огнестрелно оръжие или силно действащо отровно вещество представлява дейност – източник на повишена опасност, независимо от това в коя сфера на дейност се осъществява. И тук отговорът на въпроса по кой текст да се квалифицира извършеното – дали по 123 НК (в състава на който като обективен признак е посочено изискването дейността да бъде източник на повишена опасност), или по чл. 122, ал. 2 НК (в който състав огнестрелното оръжие и силно действащото отровно вещество са изрично посочени като средство на престъплението), предполага първо изследване на въпроса що е източник на повишена опасност.

I. Източник на повишена опасност

От наказателноправна гледна точка с понятието „източник на повишена опасност“ у нас е възприето да се обозначава определена общественополезна и правомерна дейност, при която и най-малкото незнание или немарливо изпълнение създава опасност за живото

¹ Доктор по наказателно право, хоноруван асистент по наказателно право, департамент „Право“, Нов български университет, електронна поща: nadya.pandilova@gmail.com

та или здравето на други лица². С оглед на това твърде често професионалната дейност, упражняването на която е съпроводено с употребата на определени опасни оръдия и средства, също се третира като източник на повишена опасност. По-различно е разбирането на руската гражданскоправна теория, която за първи път въвежда разглеждания термин, и то в контекста на обезщетяването на вреди, причинени от източник на повишена опасност³. Така според съветското гражданско право под „източник на повишена опасност“ следва да се разбират „предметите от материалния свят (преимуществено оръдия и средства за производство), притежаващи особени количествени и качествени състояния, с оглед на които притежаването, ползването, съхраняването или транспортирането им при определени условия на време и пространство е свързано с повишена опасност“⁴. Това становище се поддържа и от А. Белякова, според която „законът, практиката и литературата говорят за източник на повишена опасност и отделно от това за дейност, свързана с такава опасност“⁵.

Възприетата в съветското гражданско право теория за предметите от материалния свят като единствено възможен „източник на повишена опасност“ намира своята логична обосновка и към настоящия момент, доколкото в гражданското право (чл. 50 ЗЗД) поначало е допустима отговорността за вреди от вещи (т.нар. обективна отговорност). Следвайки тази концепция, съветското гражданско право прокарва свое собствено деление на източниците на повишена опасност. Според това деление съществуват четири основни вида източника на повишена опасност – физически (към които спадат механическите, електрическите и топлинните), физико-химически (радиоактивните), биологически (към които се отнасят зоологическите и микробиологическите) и химически (които обхващат експлозивните, запалимите и **отровните**).⁶

Подобни предмети от материалния свят имат определена роля и по българското наказателно право, но не за формиране на понятието „източник на повишена опасност“, а за някои от видовете дейности – източник на такава опасност.⁷ В тази връзка, след като българското наказателно право признава единствено дейностите за източник на повишена опасност (а не самите предмети), не следва ли, че и дейността по използването на огнестрелни оръжия и отровни вещества е източник на повишена опасност, доколкото се извършва с помощта на потенциално опасно средство?

Въпросът се поставя неслучайно, доколкото в едни случаи боравенето със „силно действащи отровни вещества“ се третира като дейност, източник на повишена опасност по смисъла на чл. 123 НК, а в други не. Съответно, въпреки че дейността е източник на повишена опасност (по смисъла на чл. 123 НК), допуснатата в хода ѝ непредпазливост понача-

² Вж. т. 9 от Постановление № 6 от 1969 г., Пленум на ВС.

³ Красавчиков, О. А. (1966). *Возмещение вреда, причиненного источником повышенной опасности*. Москва, 6.

⁴ Пак там, 34.

⁵ Белякова, А. А. (1967). *Возмещение вреда, причиненного источником повышенной опасности*. Московского университета, 8. Според авторката такава разграничение се съдържа в ст. 454 ГК РСФСР (от 1964 г.), озаглавена: „Отговорност за вреда, причинена от източник на повишена опасност“ и установяваща отговорност за причиняване вреда в процеса на осъществяване на повишената опасност от дейността“. Анализирайки посочената норма, на с. 9 от монографията авторката стига до извода, че „повишено опасна за околните се явява дейността по използването на източник на повишена опасност“.

⁶ Красавчиков, О. А. Цит. съч., 45.

⁷ В тази връзка вж. Решение № 60 от 1963 на ОСНК на ВС, което третира като дейност – източник на повишена опасност, дейността на учителите и възпитателите, когато извършват „работа с опасни машини, вредни за здравето химикали или отровни вещества, електрически съоръжения и пр.“

ло се третира като обикновена⁸ (по смисъла на чл. 122, ал. 2, пр. 2 НК), а не като професионална (по чл. 123 НК).

II. Правна квалификация на причиняването на смърт при употребата на огнестрелно оръжие и силно действащо отровно вещество

Характерът на извършваната дейност е от определящо значение за разграничаването на професионалната от обикновената непредпазливост. Ето защо и признаването на дейността по използването на огнестрелни оръжия или силно действащи отровни вещества за „източник на повишена опасност“ ще доведе до различна правна квалификация на извършеното в хода на дейността, когато по непредпазливост е довело да настъпване на смърт.

В този смисъл В. Бузов излага виждането, че систематически мястото на чл. 122, ал. 2 НК (когато смъртта бъде причинена с огнестрелно оръжие или със силно действащо отровно вещество) е при разпоредбата на чл. 123 НК, доколкото огнестрелните оръжия и отровните вещества според автора се нареждат сред безспорните източници на повишена опасност.⁹ Това становище, макар на пръв поглед да изглежда правилно, държи сметка само за естеството на използваното средство за причиняване на съставомерните последици – огнестрелно оръжие или силно действащо отровно вещество, без обаче да отчита друга важна особеност на състава на чл. 123 НК.

Принципно вярна е позицията на автора, че не може разликата между съставите на чл. 122, ал. 2 и чл. 123 НК да се търси на плоскостта на повишената опасност на извършваната дейност, доколкото и в единия, и в другия случай тя е свързана с небрежното манипулиране (използване, държане, съхраняване, транспортиране и пр.) на потенциално опасни средства (огнестрелното оръжие и силно действащото отровно вещество). Обективно погледнато, също така е вярно, че тези средства са еднакво опасни, както когато се използват в битовата дейност на човека, така и когато се употребяват от опитно, квалифицирано лице при изпълнение на неговата професионална дейност. Но това все още не означава, че мястото на ал. 2 на чл. 122 е при чл. 123 НК.

Например, когато смъртта е причинена при непосредствено изпълнение на служебни задължения и задачи, отговорността в никакъв случай не може да бъде по чл. 122, ал. 2 НК, въпреки че е използвано огнестрелно оръжие или силно действащо отровно вещество.¹⁰ Обстоятелството, че отговорността в този случай не може да бъде за проявена обикновена непредпазливост, се дължи на естеството на самата причинителска дейност, независимо че използваното средство е огнестрелно оръжие или силно действащо отровно вещество.

⁸ Такова е разбирането в част от руската наказателноправна литература, според която битовите непредпазливи престъпления по правило се извършват без използване на източници на повишена опасност, като заедно с това обаче някои автори допускат възможността определен процент от такива непредпазливи престъпления да бъдат извършени чрез нарушаване на писани правила за безопасност при боравене с огнестрелно оръжие, взривни или отровни вещества (т.е. с някои източници на повишена опасност). По този въпрос по-подробно вж. Тяжкова, И. (2002). *Неосторожные преступления с использованием источников повышенной опасности*. Санкт-Петербург: Юридический центр „Пресс“, 272.

⁹ Бузов, В. (1975). Преглед на практиката на Върховния съд на НРБ по някои въпроси на престъпленията по чл. 123, 134 и 343 от Наказателния кодекс, извършени при движението по пътищата. *Правна мисъл*, № 6, 105.

¹⁰ Вж. Решение № 139 от 18.10.1994 г. по н. д. № 147 от 1994 г. на Военна колегия и Решение № 110 от 15.12.1993 г. по н. надз. д. № 108 от 1993 г. на Военна колегия.

1. Правна квалификация на причиняването на смърт при употребата на огнестрелно оръжие

При уредбата на състава на престъплението по чл. 122, ал. 2 НК законодателят, освен естеството на използваното средство, отчита и характера на самата причинителска дейност.¹¹ Независимо че е свързана с някое от посочените потенциално опасни средства, тази дейност не следва да бъде правно регламентирана или да се осъществява по служба.

Прилагането на това неписано правило (поне в неговата първа част) към действията по използване, съхранение, транспортиране, придобиване и пр. на огнестрелно оръжие води до невъзможност да се разграничат съставите на чл. 122, ал. 2, пр. 1 и чл. 123 НК. Това е така, доколкото и в двата случая посочените действия с огнестрелно оръжие са предмет на регулиране от страна на Закона за оръжията, боеприпасите, взривните вещества и пиротехническите изделия (ЗОБВВПИ)¹².

Всъщност дейността, свързана с използването на огнестрелни оръжия, представлява типичен пример за правно регламентирана дейност по смисъла на чл. 123 и 134 НК, доколкото съществуват нормативно установени правила както по отношение лицата, които имат право да я осъществяват, така и по отношение на реда за безопасното ѝ извършване. Именно с оглед на голямото сходство и близост между убийството по непредпазливост, извършено с огнестрелно оръжие по чл. 122, ал. 2, пр. 1 НК, и причиняването на смърт при т.нар. професионална непредпазливост по чл. 123 НК, в практиката се прокарва разграничение между двете на плоскостта на изпълнението на служебни задължения.

Например, ако смъртта е причинена с огнестрелно оръжие, но не при изпълнението на преки и непосредствени служебни задължения, отговорността ще бъде по чл. 122, ал. 2, пр. 1 НК. Такива са случаите на използване на оръжието не по предназначение или извън хипотезите на чл. 12 НК и чл. 87 от Закона за Министерството на вътрешните работи (ЗМВР)¹³, преотстъпването му на неправомерно, малолетно или непълнолетно лице, оставяне на оръжието на общодостъпно място, демонстрации или игра с него и пр.¹⁴ Съответно „отговорността не може да бъде по чл. 122, ал. 2 НК в случаите, когато съставомерният резултат е причинен при занятие, учение, бойни стрелби, непосредствено изпълнение на служебни задължения по издирване на престъпник и др., независимо че използваното средство е огнестрелно оръжие“¹⁵.

Следователно, въпреки очевидните сходства между дейностите, извършвани с огнестрелно оръжие по чл. 122, ал. 2, пр. 1 НК и чл. 123 НК, законодателят правилно ги обособява в два отделни състава. Такова разграничение е съществувало още при приемането на Наказателния закон от 1951 г. (преименуван на Наказателен кодекс през 1956 г.)¹⁶.

¹¹ Вж. Решение № 110 от 15.12.1993 г. по н. надз. д. № 108 от 1993 г. на Военна колегия.

¹² Обн. ДВ, бр. 73 от 17.09.2010 г., последно изм. ДВ, бр. 80 от 24.09.2021 г.

¹³ Обн. ДВ, бр. 53 от 27 юни 2014 г., последно изм. ДВ, бр. 20 от 9 март 2021 г.

¹⁴ Вж. Решение № 7 от 1991 г. на Военна колегия; Решение № 2 от 1995 г. на Военна колегия; Решение № 7 от 1998 г. на Военна колегия и Решение № 263 от 2006 г. на III н. о. на ВКС.

¹⁵ Решение № 110 от 15.12.1993 г. по н. надз. д. № 108 от 1993 г. на Военна колегия на ВС.

¹⁶ Вж. текстовете на чл. 130 и чл. 131 от НЗ, на които съответстват настоящите чл. 122 и чл. 123 от НК.

2. Правна квалификация на причиняването на смърт при употребата на силно действащо отровно вещество

Неизследван остава въпросът за правната квалификация на случаите, когато смъртта е причинена чрез употребата на силно действащо отровно вещество. Налице е конкуренция между съставите на съставите на чл. 122, ал. 2, пр. 2 НК и чл. 123 НК. Въпросът за извеждането на разграничителен критерий между посочените състави е дори по-наболял, от една страна, защото използването на силно действащи отровни вещества по своето естество е дейност – източник на повишена опасност, и от друга, защото употребата на тези вещества дълго време е била възприемана като „занятие“ по смисъла на чл. 131 и 146, ал. 2 НЗ от 1951 г.¹⁷ (чиито редакции съответстват на сегашните чл. 123 и 134 НК). Така редакцията на ал. 2 на чл. 130 НК¹⁸ от 1956 г. (уреждаща причиняването на смърт при т.нар. обикновена непредпазливост) гласи „ако смъртта е причинена с огнестрелно оръжие, наказанието е лишаване от свобода до 5 години“. Ясно се вижда, че в предходните редакции на сегашния чл. 122, ал. 2 НК, уреждащ причиняването на смърт при т.нар. обикновена непредпазливост, силно действащото отровно вещество изобщо не фигурира. То получава своята уредба едва с приемането на действащия Наказателен кодекс (1968).

В тази връзка е необходимо да се изяснят два основни момента. На първо място, какво е наложило отнасянето на силно действащото отровно вещество към състава на чл. 122, ал. 2 НК, и на второ място, да се намери действителният разграничителен критерий между съставите на чл. 122, ал. 2 и чл. 123 НК, когато съставомерният резултат е причинен вследствие на немарливо използване, манипулиране със силно действащо отровно вещество.

Преди въвеждането на силно действащите отровни вещества в квалифицирания състав на обикновената непредпазливост те са били с по-тесен обхват на разпространение (предимно в промишлеността и селското стопанство). Наред с това контролът върху тях е бил съсредоточен в ръцете на държавата.¹⁹ С такива потенциално опасни вещества са боравели ограничен кръг от субекти, и то преди всичко при изпълнение на своята професия. Постепенно достъпът до тези вещества става все по-широк и свободен. Доколкото силно действащите отровни вещества навлизат с все по-бързи темпове не само в промишлената, но и в битовата сфера на дейност²⁰, законодателят е принуден да ги добави наред с огнестрелното оръжие в квалифицирания състав на чл. 122, ал. 2 НК.

¹⁷ Решение № 916 от 1954 на I н.о. на ВС и Решение № 1057 от 1955 на I н.о. на ВС (Сб., 107), съгласно което се приема, че работата с отровни вещества спада към занятие, при немарливото изпълнение на което, като се причинява смъртта другиму, се осъществява престъпният състав на чл. 131, ал. 1 НЗ.

¹⁸ Изв., бр. 12 от 10.02.1956 г.

¹⁹ Според чл. 3 от Правилника за производство, търговия, съхранение, пренасяне и употреба на силно действащи отровни вещества (обн. ДВ, бр. 34 от 27.04.1973 г., отг., бр. 101 от 23.11.1999 г.) Министерството на народното здраве, Министерството на земеделието и хранителната промишленост, Министерството на горите и опазването на природната среда (Министерството на тежката промишленост и Министерството на машиностроенето), съгласувано с Министерството на вътрешните работи, са изготвили ежегодно до 30.VI. (на предшестващата година) подробен списък на силно действащите отровни вещества (СДОВ от I и II група), които ще бъдат използвани в промишлеността и селското стопанство през следващата година, както и разрешените за ползуване в личните стопанства на гражданите. Списъкът се е публикувал в „Държавен вестник“. В полза на изложеното е и това, че съгласно чл. 24 от цитирания правилник право на постоянна употреба на СДОВ са имали държавните и кооперативните предприятия, организации, научни и научноизследователски институти, самостоятелни лаборатории, аграрно-промишлените комплекси, ТКЗС, ДЗС и други, които са получили разрешение от органите на Министерството на вътрешните работи, докато гражданите са имали право само на еднократна употреба на СДОВ.

²⁰ Вж. Лютов, К. и колектив. (1987). *Наказателно право на НРБ (особена част)*. Том първи. София: Висш институт „Г. Димитров“ – МВР, 35.

Въпреки присъствието му като квалифициращ признак и към настоящия момент липсва легална дефиниция на понятието „силно действащо отровно вещество“. Това понятие, макар в един по-различен вид, срещаме и в чл. 354, ал. 1 НК, където се урежда производството, придобиването, държането, отчуждаването или предаването „другиму **силно действащо или отровно вещество**“. На практика в нито едно от съдебните решения, постановени по чл. 122, ал. 2 или 354, ал. 1 НК, не се дава тълкуване на въпросното понятие. Известна препратка е съдържал Правилникът за производството, търговията, съхраняването и употребата на силно действащи отровни вещества²¹, който е подразделял отровните вещества на четири групи според степента на отровността им. Съгласно чл. 1 от същия правилник само включените в първа и втора група отровни вещества (т.е. с летална доза (ЛД 50) до 300 мг/кг) е следвало да се отнесат към категорията на силно действащите.

В съвременната наказателноправна теория с понятието „силно действащо отровно вещество“ се обозначава най-общо веществото, „годно да нанесе във всички случаи значителни поражения на човешкия организъм“²². В по-старата литература се приема също, че дори в „малки дози такова вещество може да докара смърт по химически начин“²³. Това разбиране се споделя още от проф. Долапчиев²⁴ и съдебната практика²⁵.

Ето защо при всички случаи на небрежно манипулиране (използване, държане, съхраняване, транспортиране и пр.) на силно действащо отровно вещество, подобно на огнестрелното оръжие, се създава реална опасност от настъпване на нежелан престъпен резултат. Дейността по използването на такова вещество следва да се определи също като източник на повишена опасност по смисъла на чл. 123 НК, и то независимо в коя сфера се извършва – битовата или професионалната.

Въпреки че боравенето със силно действащи отровни вещества представлява дейност – източник на повишена опасност, това все още не означава, че тяхното систематично място в Особената част на Наказателния кодекс е сред съставите на професионалната непредпазливост, както смята проф. В. Бузов. Вярно е, че преди приемането на действащия НК Върховният съд в своята практика е третирил употребата на отровни вещества като „занятие“, но тази практика е изхождала преди всичко от редовното боравене на определен кръг лица с подобни вещества при изпълнението на техни служебни задължения.²⁶ От това следва, че видът на причинителската дейност с такива отровни вещества (т.е. дали е свързана непосредствено и пряко с изпълнението на конкретни задължения по служба) се явява търсеният разграничителен критерий между съставите на чл. 122, ал. 2, пр. 2 и чл. 123 НК.²⁷

Ако смъртта например бъде причинена при производствена авария или като резултат от технологична грешка в даден химически процес, които дейности най-често се извърш-

²¹ Обн. ДВ, бр. 34 от 27.04.1973 г., отм., бр. 101 от 23.11.1999 г.

²² Гиргинов, А. (2005). *Наказателно право на Република България. Особена част*. София: Софи-Р, 84.

²³ Вж. Лист, Фр. (1928). *Учебник по наказателно право. Особена част*. София: книгоиздателство „Право“, 228. Изрично се посочва разбирането за отровите като вещества, които (при даден начин на употреба) са пригодни да разрушат здравето по химически или механически начин.

²⁴ Долапчиев, Н. (1943). *Наказателно право. Особена част. Том първи: Престъпления против живота, здравето и честта*. София: Придворна печатница, 28.

²⁵ Вж. Решение № 5068 от 6.11.2015 г. по в. н. о. х. д. № 321 от 2015 г. на Окръжен съд – Благоевград.

²⁶ Вж. Решение № 916 от 1954 на I н.о. на ВС относно работата на аптекаря, който непрекъснато борави с отровни вещества, и Решение № 1057 от 1955 на I н.о. на ВС относно работата на дезинсектора, който, притежавайки необходимите знания и похватност, немарливо е изпълнявал задълженията си по работата с отровни вещества при обеззаразяването на складовете.

²⁷ Вж. Решение № 110 от 15.12.1993 г. по н. надз. д. № 108 от 1993 г. на Военна колегия на ВС.

ват в изпълнение на определени служебни задължения, не би могло да се приеме, че отговорността ще бъде по чл. 122, ал. 2, пр. 2 НК, дори причиняващо средство да е силно действащото отровно вещество.²⁸

Оттук и еднократното придобиване, използване, съхранение, транспортиране и пр. на такива отровни вещества в ежедневната дейност на човека е ясен показател, че проявената непредпазливост в хода на такава дейност, в резултат на която е причинена смърт, ще следва да се квалифицира като обикновена по смисъла на чл. 122, ал. 2, пр. 2 НК. Въпреки че дейността по боравенето, съхраняването и пр. на такива силно действащи отровни вещества и в битовата сфера е източник на повишена опасност, законодателят не би могъл да ограничи и контролира извършването на подобни дейности. Още по-малко би могъл да ограничи или регулира масовото потребление на силно действащите отровни вещества.

Макар законодателят да е въвел особен разрешителен режим по отношение на придобиването, съхранението, носенето и употребата на огнестрелни оръжия и в битовата сфера, обективно невъзможно е въвеждането на такъв разрешителен режим относно закупуването на отрова за мишки, хлебарки и пр. Въпросните средства се продават свободно – в аптеки, дрогерии и др., и могат да бъдат придобити без особени затруднения, поради което законодателят още през 1968 г. решава да възложи едни общи задължения за безопасност при боравенето с тези вещества в ежедневието. Ако смъртта бъде причинена в резултат на немарливо изпълнение на такива „обща“ правила (да не се оставя отровата на общодостъпно място, в близост до деца или да не се съхранява извън оригиналната опаковка), лицето ще носи отговорност за проявена обикновена непредпазливост по смисъла на чл. 122, ал. 2, пр. 2 НК.

Заклучение

От гореизложеното следва, че при преценката за приложимостта на един от двата състава (чл. 122, ал. 2 или чл. 123 НК) в случаите, когато смъртта е причинена с огнестрелно оръжие или силно действащо отровно вещество, винаги трябва да се държи сметка не само за естеството на използваното средство (неговата потенциална опасност), но и за естеството на самата причинителска дейност, тоест дали е предприета във връзка със службата.

Цитирана литература

Белякова, А. (1967). *Возмещение вреда, причиненного источником повышенной опасности*. Москва: Московского университета.

Бузов, В. (1975). Преглед на практиката на Върховния съд на НРБ по някои въпроси на престъпленията по чл. 123, 134 и 343 от Наказателния кодекс, извършени при движението по пътищата. *Правна мисъл*, № 6, 96–106.

Гиргинов, А. (2005). *Наказателно право на Република България. Особена част*. София: Софи-Р.

Долапчиев, Н. (1943). *Наказателно право. Особена част. Том първи: Престъпления против живота, здравето и честта*. София: Придворна печатница.

²⁸ Вж. Пак там.

Красавчиков, О. (1966). *Возмещение вреда, причиненного источником повышенной опасности*. Москва.

Лист, Фр. (1928). *Учебник по Наказателно право. Особена част*. София: Книгоиздателство „Право“.

Лютов, К. и колектив. (1987). *Наказателно право на НРБ (особена част)*. Том първи. София: Висш институт „Г. Димитров“ – МВР.

Тяжкова, И. (2002). *Неосторожные преступления с использованием источников повышенной опасности*. Санкт-Петербург. Юридический центр „Пресс“.

ISSUES OF THE LEGAL CLASSIFICATION IN CASES OF DEATH BY FIREARM OR HIGHLY ACTIVE POISONOUS SUBSTANCE

Nadya Pandilova²⁹

Abstract: This article addresses the issue of the distinguishing criterion between the constituent elements of the simple (Art. 122, para 2 CC) and professional negligence (Art. 123, para 1 CC) in cases where death is caused by a firearm or a highly active poisonous substance. It is concluded that, in order to distinguish between the constituent elements

of the abovementioned crimes, it is necessary for the law enforcement authorities to assess the nature of the causative activity itself.

Keywords: Criminal law, Negligence, Source of major danger, Professional negligence, Firearm, Highly active poisonous substance

---

²⁹ PhD in Criminal Law, Part-time Lecturer in Criminal Law, Law Department, New Bulgarian University, e-mail: nadya.pandilova@gmail.com

ЕВРОПЕЙСКИТЕ ПРАВИЛА В ОБЛАСТТА НА КОНКУРЕНЦИЯТА: ГАРАНЦИЯ ЗА ЕФЕКТИВНО ФУНКЦИОНИРАНЕ НА ВЪТРЕШНИЯ ПАЗАР В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ

Александра Вълчева¹

Резюме: В продължение на десетилетия Европейският съюз положи огромни усилия, за да постигне една от основните си цели, а именно: изграждане на единен вътрешен пазар, в рамките на който да се осигури по-свободно движение на стоките, услугите, капиталите и хората. В изпълнение на тази цел Съюзът прие редица първични и вторични актове, в които са разписани нормативните правила относно функционирането на вътрешния пазар, и установи различни механизми за контрол върху тяхното правилно прилагане. Безспорно изграждането на единен вътрешен пазар е едно от най-ценните достижения на Европейския съюз, което доведе до редица положителни последици. Основните сред тях са икономическият растеж и стабилността на Европейския съюз, по-добрата конкурентоспособност на международните пазари, осигуряването на по-висока защита на потребителите, създаването на по-благоприятна среда за дейностите на предприятията,

либерализацията на различните видове услуги. Важно значение за правилното функциониране на вътрешния пазар, за развитието на икономиката на Европейския съюз и за ефективната защита на правните субекти имат основните принципи и правила в областта на конкуренцията. Тези правила образуват антитръстовото и антикартелно законодателство, контрола върху сливанията, държавните помощи и правилата за публичните предприятия и услуги. Те са разписани в учредителните договори, в Хартата на основните права на Европейския съюз и в немалко на брой регламенти и директиви. В настоящата статия ще бъде представен анализ на основните правила и принципи в областта на конкуренцията и тяхното въздействие върху вътрешния пазар, както и относимата юриспруденция на Съда на Европейския съюз.

Ключови думи: правила, конкуренция, вътрешен пазар, Европейски съюз, картели, забрани

¹ Доктор по международно право и международни отношения, главен асистент по международно право и право на ЕС, Юридически факултет, катедра „Международно право и право на ЕС“, УНСС, електронна поща: aleksandra.valcheva@unwe.bg

I. Въведение

В продължение на десетилетия Европейският съюз (ЕС, Съюзът) положи огромни усилия, за да постигне една от основните си цели, а именно: изграждане на единен вътрешен пазар, в рамките на който да се осигури по-свободно движение на стоките, услугите, капиталите и хората. Изграждането на вътрешния пазар чрез осъществяването на предвидените в учредителните договори свободи на движение предполага формирането на самостоятелна правна система, основана на специфични институции, собствени източници на правото и особен ред на тяхното прилагане². В изпълнение на тази цел Съюзът прие редица първични и вторични актове, в които са разписани нормативните правила относно функционирането на вътрешния пазар, и установи механизми за контрол върху тяхното правилно прилагане. Безспорно изграждането на единен вътрешен пазар е едно от най-ценните достижения на Съюза, което доведе до редица положителни последици. Основните сред тях са икономическият растеж и стабилността в европейското обединение, по-добрата конкурентоспособност, осигуряването на по-висока защита на потребителите, създаването на по-благоприятна среда за предприятията, либерализацията на различните видове услуги.

Политиката на ЕС в областта на конкуренцията е „основен елемент на единния пазар“. В пределите на тази политика се въвеждат правила, които усъвършенстват конкурентоспособността на предприятията. Техният стремеж към иновативна дейност създава изискване за равнопоставеност и по-добра защита на потребителите. Тези правила образуват антитръстовото и антикартелно законодателство, контрола върху сливанията, държавните помощи и правилата за публичните предприятия и услуги. Те са разписани в учредителните договори, в Хартата на основните права на Европейския съюз и в немалко на брой регламенти и директиви.

Създаването на конкурентна среда, в която се прилагат ясно определени нормативни правила, стимулира активността на предприятията, които, за да запазят позициите си на пазара, въвеждат повече иновации в дейността си и предлагат по-качествени стоки и услуги. Този подход безспорно увеличава ползите за европейските потребители.

За цялостното развитие на общностното право, включително по отношение на вътрешния пазар и правилата в областта на конкуренцията, изключително важна роля има юриспруденцията на Съда на Европейския съюз (СЕС). В редица казуси СЕС е тълкувал същността на важни понятия и правни институти и е определял приложимостта на основни разпоредби на учредителните договори, което води както до развитие на европейското право, така и до правилно прилагане на правната уредба от ЕС и държавите членки.

II. Европейските правила в областта на конкуренцията: правна основа

Правната основа за регулиране на отношенията в областта на конкуренцията се съдържа, на първо място, в чл. 81 (предишен чл. 85) от Договора за създаване на ЕО (ДЕО)³. Визираната норма **забранява** сключването на широк кръг споразумения между предприятия, решения на сдружения между предприятия и съгласувани практики, които могат да доведат до нелоялна конкуренция или нелоялни търговски практики в Съюза, и като такива се приемат за несъвместими с единния общностен пазар. Правните последици от нарушаването

² Христов, Х. (2018). *Вътрешен пазар и основни свободи на движение в правото на Европейския съюз*. София: Сиела, 17.

³ Договор за създаване на Европейската общност, подписан в Рим на 25 март 1957 г., изменен от Амстердамския договор, консолидирана версия след измененията от Амстердамския договор от 2 октомври 1997 г., в сила от 1 май 1999 г.

на посочената забрана са разписани в чл. 81, параграф 2 от ДЕО, според която разпоредба такъв вид споразумения автоматично се приемат за **недействителни**. В чл. 81, параграф 3 от учредителния договор са регламентирани различни хипотези, при които няма да се прилага посочената забрана.

Втората относима разпоредба в областта е чл. 82 (предишен 86) от ДЕО. Тя забранява всяка злоупотреба на едно или повече предприятия с господстващо положение в рамките на Общия пазар или в значителна част от него. Необходимо е такъв вид неправомерно поведение да оказва влияние върху търговските отношения между правните субекти в Съюза. Господстващото положение следва да съществува по отношение на точно определен пазар⁴. Съгласно чл. 82 от ДЕО такава злоупотреба може да се изразява например в пряко или непряко налагане на покупни или продажни цени, в създаване на предпоставки за затрудняване на достъпа на потребителите до стоки и услуги и други. Посочената разпоредба, за разлика от чл. 81 (3) от ДЕО, не регламентира хипотези за освобождаване от забраната.

Важно значение за правилното прилагане на посочените по-горе разпоредби има юриспруденцията на СЕО (СЕС).

Така например в Решение на Общия съд (осми състав) от 29 март 2012 г. по дело Т-398/07⁵ СЕС постановява, че чл. 82 ДЕО се отнася до действията на предприятие с господстващо положение на пазар, които водят до нарушаване на условията за конкуренция и нормалното функциониране на търговските отношения в ЕС. Също така според СЕС посочената разпоредба забранява на предприятията с господстващо положение да осъществяват ценови практики, които ограничават или лишават други предприятия от достъпа до пазара, или да прилагат мерки, които създават неоправдани пречки за други предприятия да осъществяват нормално производствената си дейност.

Ясни правила, които следва да се прилагат за гарантиране на конкурентната среда в Съюза, са разписани и в Договора за функциониране на Европейския съюз (ДФЕС)⁶. По-коркретно в Дял VII от ДФЕС са описани общите европейски правила относно конкуренцията, облагането с данъци и уеднаквяването на относимите правила в държавите членки. Установените в Глава 1, Раздел 1 от учредителния договор правни норми регулират дейността на предприятията. Една от най-важните разпоредби е чл. 101 от ДФЕС. Посочената правна норма въвежда гаранции за обезпечаване на справедлива конкуренция на вътрешния пазар, при която цените на продуктите и стоките се формират под влияние на свободната конкуренция⁷. Разпоредбата забранява споразумения и друг тип договори между предприятията, които могат да нарушат конкурентните условия на пазара. Като такива следва да се приемат актовете, които водят до създаване на пречки за свободно функциониране на предприятията.

Следва да се посочи, че ЕС обявява изрично описаните по-горе актове, сключвани между търговските правни субекти, за нищожни, т.е. те не пораждаат правни последици. По този начин ЕС въвежда в нормативната си уредба правила, които осигуряват желанния облик на единния вътрешен пазар и които следва да бъдат спазвани от задължените правни субекти.

По отношение на приложението на описаната по-горе разпоредба е налице богата практика на СЕС. Важно значение има юриспруденцията му относно исковете на частни правни

⁴ Вж. *Комисия за защита на конкуренцията на Република България* [онлайн] [посетен на 1.12.2021]. Достъпен на: <https://www.cpc.bg/Additional/Dictionary.aspx>.

⁵ Решение на Общия съд (осми състав) от 29 март 2012 г. Кралство Испания срещу Европейска комисия, дело Т-398/07.

⁶ ОJ C 326, 26.10.2012, 47–390.

⁷ Решение на Съда от 12 декември 2019 г. по дело С435/18, т. 26.

субекти за вреди, които са следствие от нарушение на правилата на конкуренцията. Основополагаща роля има Решението на СЕС от 20 септември 2001 г. по делото *Courage*⁸, в което той признава правото за водене на иск за вреди, причинени от нарушение на посочените правила⁹. Също така в Решение от 14 март 2019 г. по делото *Skanska Industrial Solutions* и др.¹⁰ и Решение от 5 юни 2014 г. по делото *Kone* и др.¹¹ СЕС заявява, че чл. 101, параграф 1 от ДФЕС има директно действие в отношенията между частноправни субекти, като им предоставя права, които съдилищата на държавите членки следва да зачитат и закрилят. В този смисъл в Решение от 13 юли 2006 г. по делото *Manfredi* и др.¹² съдът потвърждава становището си, че по силата на посочената разпоредба за всеки правен субект възниква възможността да предяви искова претенция за обезщетяване на претърпени вреди, които са възникнали в резултат от дейността на картел или практика, забранени от правото на ЕС. Според СЕС тази възможност засилва значимостта и действието на европейските правила в анализиранията област и действа превантивно по отношение на поведението на предприятията¹³.

Едно от последните решения на СЕС във връзка с приложимостта на чл. 101 от ДФЕС бе постановено на 2 декември 2019 г. по делото *Otis*¹⁴, в рамките на което становището на СЕС може да се обобщи в смисъл, че чл. 101 от ДФЕС дава възможност на лицата, които са претърпели вреди от нарушение на европейските правила, да могат да претендират обезщетение за тези вреди и от участващи в картела предприятия.

Важно значение в анализиранията област има и чл. 102 от ДФЕС. Разпоредбата забранява злоупотребите с господстващо положение от страна на предприятията, действащи в рамките на единния пазар, които негативни явления могат да въздействат върху търговските отношения в Съюза. Като примери за такъв вид действия могат да бъдат посочени установяването на нелоялни практики при определянето на цените на стоките и услугите, както и в отношенията между търговските дружества (чл. 102 параграф 2). Отново при тълкуване на посочената разпоредба СЕС заявява, че установяването на значително по-високи цени, които не могат да бъдат обосновани от стойността на съответната услуга, може да се приеме за такъв вид злоупотреба¹⁵. В по-новата си практика СЕС заявява, че за установяване на обстоятелството прекомерност на цената на продукт/стока е допустимо например да се анализира стойността на същия продукт/стока на друг, близко разположен пазар¹⁶.

Примери за злоупотреба с господстващо положение са налице в делата *Tournier*¹⁷ и *Lucazeau*¹⁸, по които СЕС приема, че когато едно господстващо на пазара предприятие оп-

⁸ Решение на Съда от 20.09.2001 по дело C-453/99.

⁹ Темников, О. (2020). Решението на Съда на ЕС по делото *Otis* – може ли непряко засегнат публичноправен субект да предяви иск за вреди, причинени от нарушение на правилата на конкуренцията? *Европейски правен преглед*. Том XXV, 2 януари.

¹⁰ Решение на Съда от 14 март 2019 г. по дело C-724/17, т. 24.

¹¹ Решение от 5 юни 2014 г. по дело C557/12, т. 20.

¹² Решение на Съда от 13 юли 2006 г. по дело C 295/04-C-298/04, т. 61.

¹³ Решение на Съда от 5 юни 2014 г. по дело C-557/12, т. 23.

¹⁴ Решение на Съда от 12 декември 2019 г. по дело C-435/18.

¹⁵ Решение на Съда от 11 декември 2008 г., *Kanal 5* и *TV 4*, C-52/07, т. 28.

¹⁶ Темников, О. (2018). Критериите за определяне на „необосновано високи цени“ в областта на конкурентното право, установени в скорошната практика на Съда на Европейския съюз. *Европейски правен преглед*. Том XX, 7 май.

¹⁷ Решение на Съда от 13 юли 1989 г. по дело *Tournier*, 395/87, т. 38.

¹⁸ Решение на Съда от 13 юли 1989 г. по дело *Lucazeau* и др., 110/88, 241/88 и 242/88, т. 25.

ределя значително по-високи такси за своите услуги, в сравнение с установените такси в други държави членки, може да е налице злоупотреба от страна на това предприятие.¹⁹

За да се гарантира правилното прилагане на европейската правна уредба, ЕС е предвидил механизъм за налагане на санкции на нарушителите. Той се изразява в следното: Съветът, по предложение на Комисията и след консултация с Европейския парламент, има право да приема вторични правни актове, по силата на които на нарушителите на европейските забрани в областта на конкурентното право да бъдат налагани глоби и периодични имуществени санкции.

Компетентният орган за осигуряването на правилното прилагане на чл. 101 и чл. 102 от ДФЕС и установяването на нарушенията им е **Комисията**. Тя може да упражни правомощията си както по собствена преценка, така и когато е сезирана от държава членка. При констатиране на нарушение Комисията предлага на държавата нарушител механизми за отстраняването му. При неизпълнение от страна на виновната държава членка европейският орган постановява мотивирано решение, в което отразява нарушението.

Друга важна разпоредба от първичното право е чл. 107 от ДФЕС, която установява правилата за отпускането на помощи на държава членка на ЕС. Съгласно посочената правна норма една държавна помощ ще се счита за несъвместима с европейския вътрешен пазар, когато накърнява или поставя в риск конкуренцията в ЕС, тъй като създава привилегии за определени предприятия или за производството на някои стоки. Това положение следва да оказва въздействие върху търговските отношения в ЕС. За яснота европейският законодател е изброил помощите, които ще се считат за съвместими с вътрешния пазар. Такива са например социалните помощи, отпуснати на потребители, когато те се предоставят, без да се отчита диференциацията по отношение на произхода на засегнатите стоки.

От постоянната практика на СЕС може да се заключи, че понятието „държавна помощ“ по смисъла на чл. 107, параграф 1 от ДФЕС е намеса на държавата, която би могла да засегне търговията между държавите членки, като тази намеса създава по-благоприятно положение за получателя на помощта, и също така води до директно нарушение на правилата за конкуренцията или ги поставя в риск.²⁰

Наблюдението върху характера на държавните помощи и тяхната съвместимост с вътрешния пазар се осъществява от Комисията, която действа в сътрудничество с държавите членки.

Дейността на публичните предприятия е регулирана и от чл. 37, 106 и 345 от ДФЕС. Важно значение има правилото, разписано в чл. 37 от учредителния договор, което изисква от държавите членки да регламентират дейността на държавните си монополи с търговски статут по начин, който да препятства наличието на дискриминация между европейските граждани по отношение на достъпа им до пазара на стоки и услуги. За държавни монополи могат да бъдат считани всички органи, чрез които съответната държава членка осъществява контрол или значително въздействие върху вноса или износа в рамките на ЕС. Съгласно чл. 106, параграф 1 от ДФЕС държавите членки следва стриктно да спазват установената европейска правна рамка в областта на конкуренцията.

Европейските правила, които регламентират обществените услуги, услугите от общ интерес и услугите от общ икономически интерес, са установени в редица разпоредби на ДФЕС, и по-конкретно в чл. 14, 59, 93, 106, 107, 108 и 114 от ДФЕС. Посочените видове услуги допринасят значително за положителното развитие на ЕС, поради което те следва да

¹⁹ Решение на Съда от 13 юли 1989 г. по дело Tournier, 395/87, т. 38.

²⁰ Решение на Съда от 21 декември 2016 г. по дело Комисия/Hansestadt Lübeck, C-524/14 P, т. 40 и Решение на Съда от 21 декември 2016 г. по дело Комисия/World Duty Free Group SA и др., C-20/15 P P, т. 53.

бъдат осъществявани при спазване на изрично разписаните принципи за тях. Правото на ЕС установява добър инструментариум за реалното гарантиране на тези правила, както и възможности за хармонизирането им.

Други важни актове в анализираната област са Протокол № 27 относно вътрешния пазар и конкуренцията²¹ и Протокол № 26 относно услугите от общ интерес²². С първия документ ЕС отново подчертава значимостта на европейските правила в анализираната област, които гарантират, че дейността на вътрешния пазар ще се осъществява по заложения от ЕС начин.

В Протокол № 26 относно услугите от общ интерес са описани фундаменталните европейски ценности относно услугите от общ икономически интерес, каквато е например концепцията за водещата роля на държавните органи за осигуряването на съответствие на тези услуги с потребностите на правните субекти.

На следващо място Хартата на основните права на Европейския съюз²³ (ХОПЕС), като един от най-значимите актове в първичното право, установява в чл. 37, че ЕС признава и уважава достъпа до услугите от общ икономически интерес, регламентиран в правните системи на държавите членки и в правото на ЕС. Посоченото правило съответства изцяло на чл. 14 от ДФЕС, като потвърждава възприетите вече принципи в правото на ЕС²⁴.

От вторичното право на ЕС важно значение имат Регламент (ЕО) № 139/2004 на Съвета от 20 януари 2004 г. относно контрола върху концентрациите между предприятия (регламент за сливанията на ЕО)²⁵ и Регламент (ЕО) № 802/2004 на Комисията от 21 април 2004 г. за прилагането на Регламент (ЕО) № 139/2004 на Съвета за контрола върху концентрациите между предприятията²⁶. За да гарантира спазването на конкурентните правила, през 2014 г. ЕС приема Регламент (ЕО) № 139/2004, който намира приложение по отношение на всички концентрации, които имат значение за Общността. Концентрация с общностно измерение по смисъла на европейското право съществува, когато общият оборот на съответните предприятия е над предварително установени стойности. Без значение е дали тези предприятия са установени в ЕС, достатъчно е те да провеждат съществена част от дейността си в ЕС. В чл. 1 (2) от Регламент № 139/2004 конкретно са посочени праговете от оборота на предприятията, като например: общият световен оборот на всички участващи предприятия е повече от 5 милиарда евро и общият оборот на територията на Общността на всяко от най-малко две от засегнатите предприятия е повече от 250 милиона евро. Органът, който оценява концентрациите, за да бъде установено дали те са съвместими с общия пазар, е Европейската комисия (чл. 2 от Регламент № 139/2004). Важен принос на анализирания акт е, че той изрично дефинира кога съществува концентрация в ЕС, а именно: когато е налице трайна промяна в контрола в резултат на определени обективни фактори, каквото е например сливането на две или повече преди това независими предприятия или части от предприятия. На следващо място Регламент № 139/2004 установява възможност за налагане на глоби в немалък размер на субектите, посочени в чл. 14 от акта, т.е. създава се гаранция за ефективното изпълнение на неговите разпоредби, които от своя страна допринасят за положителното развитие на вътрешния пазар в ЕС.

²¹ ОJ C 202, 7.06.2016, 308–308.

²² ОJ C 202, 7.06.2016, 307–307.

²³ Официален вестник на Европейския съюз, C 202/389, 7.06.2016 г.

²⁴ Разяснения относно Хартата на основните права (2007/C 303/02), Официален вестник на Европейския съюз, C 303/17, 14.12.2007.

²⁵ ОJ L 24, 29.01.2004, 1–22.

²⁶ ОJ L 133, 30.04.2004, 1–39.

Регламент (ЕО) № 802/2004 на Комисията се прилага за контрола върху концентрациите съгласно Регламент (ЕО) № 139/2004. Актът определя важни въпроси във връзка с прилагането на Регламент (ЕО) № 139/2004, като например сроковете в процедурите.

Друг важен акт в анализиранията област е Директива 2014/104/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 26 ноември 2014 г. относно някои правила за уреждане на искове за обезщетение за вреди по националното право за нарушения на разпоредбите на правото на държавите членки и на Европейския съюз в областта на конкуренцията (Директивата относно исковете за обезщетение за вреди)²⁷. През 2014 г. ЕС прие посочения акт от вторичното европейско право, от една страна, за да повиши гаранциите за правата на европейските граждани, и от друга, за да дисциплинира предприятията. С директивата се определят правилата относно обосноваването на претенции за обезщетения при допуснати нарушения на конкурентното право в ЕС от страна на предприятие или сдружение на предприятия. Въвеждането на правни средства за защита на потребителите на европейско равнище е необходима и изключително важна част от политиката на ЕС в областта на конкурентното право. Осигуряването на ефективен контрол и правна възможност нарушителите на европейските разпоредби да бъдат санкционирани и да бъдат принудени да заплатят обезщетение на пострадалите правни субекти гарантира стабилността на европейския правен ред.

Анализираните в настоящата статия нормативни актове от първичното и вторичното право на ЕС са само част от съществуващата европейска нормативна рамка в областта на конкуренцията.

III. Заключение

От представения анализ се установява, че европейските правила за гарантиране на свободната конкуренция са неизменно свързани с осигуряването на добре функциониращ вътрешен пазар в ЕС. Тази зависимост е осъзната от европейските органи и институции, които активно работят за установяването на адекватна правна рамка в областта на конкуренцията. Ето защо към настоящия момент може да се приеме, че на европейско равнище е установена подходяща законодателна уредба, която успява да защити европейските потребители и да създаде благоприятна среда за функционирането на предприятията. Правилата и принципите в областта на конкуренцията допринасят значително за този резултат, както и за икономическата устойчивост на ЕС. Не бива да се пренебрегва обаче, че днес Съюзът е изправен пред нови предизвикателства в областта на конкуренцията, а и като цяло пред своето бъдещо развитие. Такива са например енергийната криза, пандемията от COVID-19 и последиците от нея, екологичните проблеми и други фактори, които оказват съществено въздействие върху дейността на предприятията и живота на европейските граждани. Новите обстоятелства се отразяват и върху условията на конкуренция в ЕС и в държавите членки, което налага да бъде проведен анализ относно адекватността и ефективността на установената правна рамка, инструментариума и подходите на дейност на ЕС в различните области, включително и по отношение на конкуренцията. Своевременният отговор и бързата адаптация към динамичните промени в световен и регионален план са необходимата стъпка за ефективното гарантиране на правата на различните субекти в ЕС и за опазването на неговите основополагащи ценности.

²⁷ OJ L 349, 5.12.2014, 1–19.

Цитирана литература

Европейски съюз (2020). *Европейска промишлена стратегия, единен пазар, осигуряващ ползи за предприятията и потребителите* [онлайн] [посетен на 1.12.2021]. Достъпен на: https://www.infobusiness.bcci.bg/content/file/EU_single_market_strategy_bg.pdf.

Политика в областта на конкуренцията [онлайн] [посетен на 1.12.2021]. Достъпен на: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/bg/sheet/82/competition-policy>.

Темников, О. (2018). Критериите за определяне на „необосновано високи цени“ в областта на конкурентното право, установени в скорошната практика на Съда на Европейския съюз. *Европейски правен преглед*. Том XX.

Темников, О. (2020). Решението на Съда на ЕС по делото Otis – може ли непряко засегнат публичноправен субект да предяви иск за вреди, причинени от нарушение на правилата на конкуренцията? *Европейски правен преглед*. Том XXV.

Христов, Х. (2018). *Вътрешен пазар и основни свободи на движение в правото на Европейския съюз*. София: Сиела.

EUROPEAN RULES IN THE FIELD OF COMPETITION GUARANTEE FOR THE EFFECTIVE FUNCTIONING OF THE INTERNAL MARKET IN THE EUROPEAN UNION

Alexandra Valcheva²⁸

Abstract: For decades, the European Union has made great efforts to achieve one of its main objectives, namely to build a single internal market in which to ensure the free movement of goods, services, capital and people. To this end, the Union has adopted a number of primary and secondary acts setting out the rules governing the functioning of the internal market and has established various mechanisms to monitor their proper application. Undoubtedly, the completion of the single internal market is one of the most valuable achievements of the European Union, which has led to a number of positive consequences. The main ones are the economic growth and stability of the European Union, the better competitiveness on the international markets, the provision of higher consumer protection, the creation of a more favorable environment for the activities of the enter-

prises, the liberalization of the different types of services. The basic principles and rules in the field of competition are important for the proper functioning of the internal market, for the development of the economy of the European Union and for the protection of legal entities. These rules constitute antitrust and anti-cartel legislation, merger control, state aid and public enterprises and services. These rules are set out in the founding treaties, in the Charter of Fundamental Rights of the European Union, and in a number of regulations and directives. This article will present an analysis of the basic rules and principles in the field of competition and their impact on the internal market, as well as the relevant jurisprudence of the Court of Justice of the European Union.

Keywords: Rules, Competition, Internal market, European Union, Cartels, Prohibitions

---

²⁸ Ch. Assistant Professor, Department of International Law and European Union Law, University of National and World Economy, e-mail: aleksandra.valcheva@unwe.bg

ЗА ПРАВОТО НА РАЗЛИЧИЯ И ЗАДЪЛЖЕНИЕТО ЗА ТОЛЕРАНТНОСТ

Мария Чочова¹

Резюме: В изложението се анализират ценностни и правни категории като толерантност, достойнство, както и правото на недискриминация през призмата на международноправната уредба, националното право и практиката на съдилищата. Разгледана е толерантността

като задължение и различията като характеристики на индивидуалността на всяко човешко същество, представляващи защитимо право.

Ключови думи: толерантност, право на достойнство, недискриминация

Задължението за толерантност се простира отвъд правото на всеки да очаква такава. То е въпреки очакванията и е безалтернативно. Нетърпимостта към определена религия е свързана с неизбежната нетърпимост към хората, които я изповядват. Нетърпимостта към хората с различна сексуална ориентация е нетърпимост към човешкото проявление на индивидуалността като част от личната неприкосновеност. Нетърпимостта към определена раса се проявява и като нетърпимост към децата от тази раса. А нетърпимостта към деца е нетърпимост към човечеството по принцип. Оправданата нетолерантност е само тази, изразена към проявлението на нечовешкото отношение и към действия, засягащи човешкото достойнство, защото подобни проявления са несъвместими не само с установения правопорядък, но и следва да се възприемат осъдително като неестествени за човека и за човечеството.

От терминологична гледна точка „толерантен“ се приема за характеристика на човек, „който търпи и зачита чуждото мнение, религия и др.; търпелив, снизходителен, отстъпчив“², а значението на думата „толерантност“ се определя като „търпеливост, снизходителност, отстъпчивост“³. Толерантността предполага търпимост, а търпимостта като житейско проявление означава въздържане от определени действия, попадащи в разрез с принципа да не се вреди другиму, продиктувани от неприемане на различието на този, срещу когото биха могли да бъдат насочени. Съществува виждането, че „толерантността не предполага нито неутралност, нито уважение към това, което се толерира“, а че „по-скоро толерантността озакптява една определена нагласа или състояние на неодобрение, презрение или

¹ Доктор по право, асистент по трудово и осигурително право в Нов български университет, адвокат, електронна поща: m_chochova@abv.bg

² Андрейчин, Л., Л. Георгиев, Ст. Илчев, Н. Костов и др. (1997). *Български тълковен речник*. Четвърто издание. Допълнено и преработено от Димитър Попов. София: Наука и изкуство, 1974.

³ Пак там.

погнуса чрез особен вид преодоляване⁴. Поради това толерантността може да бъде възприета и като задължение за въздържане, но и като активност в приемането на различното в другия, като личен критерий за широтата на миогледа.

Най-точната дефиниция за толерантност (съотнесена към застъпените тези в настоящото изложение) се съдържа в Декларацията за принципите на толерантността на ООН⁵. Според нея „толерантността е уважение, приемане и оценяване на богатото разнообразие от културите на нашия свят, нашите форми на изразяване и начини да бъдем хора... Толерантността е преди всичко активно отношение, предизвикано от признаването на универсалните човешки права и фундаменталните свободи на другите“.

Уважение, приемане и оценяване отвъд правото се възпитават чрез действия. Те са част от принципите за мирно функциониране на човешкото общество. Не всяко право е толкова значимо, колкото друго. Основна задача на човешкото общество, извън установените правни принципи, е да умее да оценява кое право е по-значимо от друго. Така правото на живот е без конкуренция в стълбицата на правата. Но правото на живот като физическо проявление, съчетаващо анатомията и физиологията на живия човешки организъм и прогласяването на това да не се нарушава целостта му и да не се отнема човешки живот. Поради това и основните човешки права са прогласени в редица международни, регионални и вътрешнонационални актове. Но те биха останали само норми без житейски измеримо съдържание, ако смисълът им не бъде ежедневно оценяван подобаващо. Така правото на живот, на свобода, на сигурност и справедливост биха представлявали само декларирано намерение, ако чрез установяването им се завърши процесът по тяхното отстояване. Не декларацията за права и тяхното установяване в съответните правни актове са основно значими сами по себе си, а тяхното зачитане в обществата. Така всеки е длъжен да бъде толерантен и има право на това да е различен, защото животът на личността съдържа много други проявления извън анатомо-физиологичните. Ето защо правото на свобода на мисълта, правото на изразяване, правото на изповядване на определени убеждения и пр. се проявяват чрез най-значимото право – правото на живот, защото те са неделима част от живота в смисъла му на пълноценно съществуване на човека. Защото човек се изразява с мисъл, убеждения и реч и ако не може да го стори, то тогава неговото физическо съществуване ще бъде лишено от най-значимото си проявление. Но тези права не са абсолютни, поради което търпят ограничения – според границите на реализирането им и при наличието на оправдани цели⁶.

В уникалността се изразява и правото на различия на всеки човек, защото те не бива да се разглеждат като нещо отделно от човешката природа, от човешката личност. Всеки човек е различен не само поради идентифициращите го белези, а и поради индивидуалността на убежденията и мисълта. Поради това и различното във всяко човешко същество се определя като неговата индивидуалност. И след като индивидуалността е неизменна част от човешката природа, то опитите за нейното заличаване или проявена нетърпимост ще представляват посегателства върху естественото право на това всеки да е различен. От друга страна, индивидуалността и правото да бъде изразявана без ограничения са тясно свързани с достойнството на човек⁷. Следва да бъде споделен възгледът, че „конкретните идентично-

⁴ Браун, У. (2014). Толерантността като дискурс на властта. В: Медаров, Г., съст. *Критически погледи към човешките права*. София: Колектив за обществени интервенции, 129.

⁵ Утвърдена с Резолюция 5.61 от Генералната конференция на ЮНЕСКО на 16 ноември 1995 г.

⁶ За правото на лична свобода и сигурност и допустимостта на тяхното ограничаване вж. Кънев, Кр. (2016). *Правото на лична свобода и сигурност*. София: Сиби, 18.

⁷ Подробно за понятието „човешко достойнство“ вж. Йотов, Ст. (2014). Човешкото достойнство и самоуважение. *Предизвикай правото! Научно електронно издание* [онлайн] [посетен на 11.12.2021]. Достъпен на: <https://www.challengingthelaw.com/biopravo/dostoinstvo-i-samouvajenie/>.

сти се конструират в психологически, социални и политически контексти – те са резултат на ситуирано желание на другия. [...] Психологическата нужда от оразличаване и индивидуализация не може да бъде задоволена от уравновилувъчната логика на закона⁸.

В преамбюла на Всеобщата декларация за правата на човека⁹ човешкото достойнство е определено като „присъщо на всички членове на човешкия род“. Тълкувана думата „достойнство“ е определена като „съвкупност от осъзнати и защитавани от човека собствени положителни нравствени качества, съзнаване за собствена ценност; чест.“¹⁰ Наложително е заключението за правна и обществена нетърпимост към всяка форма на потисничество и засягане на това неотменимо, придобито право още с раждането на човек. То е свързано с проявленията на свободата и равенство, които пък са част от първото поколение основни права на човека, но намира своето значимо изражение и в социалните и културни права на човека, правата на развитие, самоопределяне и пр.¹¹

Всички основни човешки права, установени във Всеобщата декларация за правата на човека, практически целят доразвиването на основополагащото право на живот и достойнството на личността. Въпреки че Всеобщата декларация няма юридическа сила, тя „служи като основа за приемането на редица международни договори и вътрешноправни актове, оказва силно влияние върху практиката на държавите“¹². Човешките права, независимо от вида и характера на акта, който ги прогласява, са всеобщи и неотменими, взаимозависими и неделими – те са едновременно права и задължения¹³.

В чл. 1 от Хартата на основните права на Европейския съюз (ХОПЕС)¹⁴ е установено, че човешкото достойнство е ненакърнимо, то трябва да се зачита и защитава като основното право – част от правото на Съюза¹⁵.

В задължението за толерантност се съдържа и изискването за недискриминация. Чл. 21 от ХОПЕС забранява всяка форма на дискриминация, основана по-специално на пол, раса, цвят на кожата, етнически или социален произход, генетични характеристики, език, религия или убеждения, политически или други мнения, принадлежност към национално малцинство, имотно състояние, рождение, увреждане, възраст или сексуална ориентация. Чрез изреждането на признаците са установени границите, отвъд които националното законодателство на всяка една от държавите членки на Европейския съюз (ЕС) може да доразвива тази гаранция в стремежа да се установят правила и процедури, целящи предотвратяване

⁸ Дузинас, К. (2014). Идентичност, желание, права. В: Медаров, Г., съст. *Критически погледи към човешките права...*, 39.

⁹ Приета от Общото събрание на ООН на 10 декември 1948 г.

¹⁰ Андрейчин, Л., Л. Георгиев, Ст. Илчев, Н. Костов и др. Цит. съч., 190.

¹¹ За трите поколения права на човека и подробно за естествено-правните и юридико-позитивистичните възгледи за правата на човека вж. Стайков, Ив. (2019). Трудовите права – между естествено-правните и юридико-позитивистичните възгледи за правата на човека. В: *Правата на гражданите и тяхната защита. Сборник с доклади и статии от международната научна конференция в чест на акад. Антонио Фернандес де Бухан и Фернандес, почетен доктор на Нов български университет, проведена на 6 ноември 2018 г.* София: Издателство на НБУ, 400–411.

¹² Видин, Б. (2020). *Международно право*. София: Сиела, 221.

¹³ Вж. Йочева, К. (2020). *Механизми за наблюдение на изпълнението на международни договори в областта на правата на човека*. София: Издателство на НБУ, 30–32.

¹⁴ Обн. ОВ, бр. 303 от 14 декември 2007 г.

¹⁵ В Решение от 9 октомври 2001 г. по Дело С-377/98 Нидерландия с/у Европейския парламент и Съвета, ССП 2001, стр. I-7079, точки 70-77, Съдът на Европейския съюз подчертава, че основното право на човешко достойнство е част от правото на Съюза.

и преустановяване на всяка форма на дискриминация, основана на особености от индивидуалността на човека.

На нивото на Европейския съюз са предприети и редица мерки за предотвратяване на действия на дискриминация въз основа на расов или етнически произход, религия или убеждения, увреждания, възраст и сексуална ориентация. През 2000 г. са приети Директива 2000/78/ЕО за равно третиране в областта на заетостта и Директива 2000/43/ЕО относно прилагане на принципа на равно третиране на лица без разлика на расата или етнически произход.

Според чл. 14 от Европейската конвенция за правата на човека (ЕКПЧ) упражняването на правата и свободите, изложени в нея, следва да бъде осигурено без всякаква дискриминация, основана на пол, раса, цвят на кожата, език, религия, политически и други убеждения, национален или социален произход, принадлежност към национално малцинство, имуществено, рождение или друг някакъв признак¹⁶.

При анализа на предметния обхват на забраната за дискриминация по чл. 14 от Европейската конвенция за правата на човека Европейският съд по правата на човека е „намерил член 14, взет във връзка с материално право, за приложим в редица обстоятелства“ и „признава, че права като правото на самотен хомосексуален родител да осинови дете (E. V. v. France, 2008)¹⁷, родителски отпуск и родителски надбавки (Konstantin Markin v. Russia, 2012) и отказът от гражданство (Genovese v. Malta, 2011) попадат в обхвата на чл. 8 във връзка с чл. 14. По същия начин Съдът е установил приложимост на чл. 14 във връзка с чл. 1 от Протокол № 1 към достъпа до различни социални помощи (Stummer v. Austria, 2011; Stec and Others v. the United Kingdom, 2006; Carson and Others v. the United Kingdom, 2010; Andrejeva v. Latvia, 2009; Fábíán v. Hungary, 2017)¹⁸. По делото Bayev and Others v. Russia (2017) Съдът приема, че няма причина да се счита поддържането на семейните ценности като основа на обществото за несъвместимо с признаването на социалното приемане на хомосексуалността, особено с оглед на нарастващата обща тенденция за включване на връзките между еднополовите двойки в понятието „семеен живот“¹⁹.

Внимание заслужава съдържанието на всяко едно от решенията по изброените по-горе дела, разгледани от Европейския съд по правата на човека, тъй като те са с изключително значение за приложението на правото и за предотвратяването на налагането на неоправдани с постигането на легитимна цел, а в някои случаи и по същество незаконосъобразни от материалноправна гледна точка ограничения, основани на някой от признаците, установе-

¹⁶ Съдът по правата на човека в своята практика неведнъж е включвал сексуалната ориентация сред „другите признаци“, защитени съгласно чл. 14 (Salgueiro da Silva Mouta v. Portugal, 1999; Fretté v. France, 2002); По делото Veerckman and Others v. Belgium, 2018 Съдът приема, че полицейският ранг също попада в пределите на понятието „друг признак“.

¹⁷ Е. В. срещу Франция [2008] ECHR 43546/02 (22 януари 2008 г.) – с решението по делото Голямата камара на Европейския съд по правата на човека по делото Е. В. срещу Франция постановява, че отказът да се разреши молба за осиновяване от жена в еднополова връзка въз основа на нейната сексуалност представлява нарушение на чл. 14 (установяващ забрана на дискриминацията) и чл. 8 (правото на зачитане на личния и семейния живот) от Европейска конвенция за правата на човека. Внимание заслужава установеното от Съда, че разглеждането на „начина на живот“ на Е. В. от местните власти неоспоримо показва, че нейната сексуална ориентация е „решаващ фактор, водещ до решението да откаже разрешението ѝ за осиновяване“.

¹⁸ Европейски съд по правата на човека (2020). Ръководство по член 14 от Европейската конвенция за правата на човека и по член 1 от Протокол № 12 към Конвенцията. Забрана за дискриминация (актуално към 31 декември 2020) [онлайн] [посетен на 9.12.2021]. Достъпен на: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_14_Art_1_Protocol_12_BUL.pdf.

¹⁹ Пак там.

ни в чл. 14 ЕКПЧ. В своето решение по делото „Genovese срещу Малта“ Съдът е подчертал, че за целите на чл. 14 ЕКПЧ разликата в третирането е дискриминационна, ако няма обективна и разумна обосновка, т.е. ако не преследва легитимна цел или ако няма разумно отношение на пропорционалност между използваните средства и целта се стремеше да бъде реализирана. Съгласно решението по делото „Йорданова и други срещу България“ Съдът е приел, че според Конвенцията и практиката на Европейския съд по правата на човека административните органи и съдилища са длъжни да изследват пропорционалността на мерките, които засягат основни човешки права и по-конкретно правото на зачитане на личния и семеен живот и жилище. Този анализ е задължителен, когато се засягат основни човешки права²⁰.

На национално ниво в духа на установените международноправни принципи за защита на личността и ценността на това, че всички хора са различни поради своята индивидуалност, и Конституцията на Република България прогласява принципа за свобода и равенство по достойнство и права и установява недопускането на никакви ограничения на правата или привилегии, основани на раса, народност, етническа принадлежност, пол, произход, религия, образование, убеждения, политическа принадлежност, лично и обществено положение или имуществено състояние (чл. 6, ал. 1 и ал. 2 Конст.).

През 2003 г. Народното събрание на Република България прие Закона за защита от дискриминация (ЗЗДискр.)²¹. Целта на закона според чл. 2 ЗЗДискр. е да осигури на всяко лице правото на равенство пред закона, равенство в третирането и във възможностите за участие в обществения живот, ефективна защита срещу дискриминацията. Оправдана е тази цел, защото отдавна мисълта за човешката природа е достигнала до извода, че „само неравенството изгражда несправедливост“²² и че „ако анализираме всички общи или частни несправедливости, ще открием, че в основата на всички тях стои неравенството“²³.

Според чл. 4, ал. 1 ЗЗДискр. забранена е всяка пряка или непряка дискриминация, основана на пол, раса, народност, етническа принадлежност, човешки геном, гражданство, произход, религия или вяра, образование, убеждения, политическа принадлежност, лично или обществено положение, увреждане, възраст, сексуална ориентация, семейно положение, имуществено състояние или на всякакви други признаци, установени в закон или в международен договор, по който Република България е страна. Въведено е задължението за работодателите да осигуряват еднакви условия на труд без оглед на признаците по чл. 4, ал. 1 ЗЗДискр., както и задължението за осигуряване на равно възнаграждение за еднакъв или равностоен труд.²⁴ Според съдебната практика на Върховния административен съд, за да е налице нарушение във всички посочени случаи по раздел „Защита при упражняване на правото на труд“, е необходимо да се установи, че неблагоприятното третиране на служителя, изразяващо се в различни условия на труд, получаване на по-ниско възнаграждение за еднакъв труд в сравнение с други служители в сходно положение, избирателно наказване при сходни нарушения, нееднакви критерии при осъществяването на правото на работо-

²⁰ Съгласно решение от 24.04.2012 г. по дело 25446/06 на Европейския съд по правата на човека.

²¹ Обн. ДВ, бр. 86 от 30.09.2003 г., в сила от 1.01.2004 г.

²² Констан, Б. (2019). *Право на истина и свобода във всичко*. Съставителство, предговор и превод от френски език: Лидия Денкова. София: Издателство на НБУ, 203.

²³ Пак там.

²⁴ Подробно по този въпрос вж. Стайков, Ив. (2005). Забраната за дискриминация и задължението на работодателя да осигурява равни условия на труд (чл. 13, ал. 1 от Закона за защита срещу дискриминацията). *Правата на човека*, № 4, 30–49, както и Стайков, Ив. (2005). Забрана за дискриминация при определяне и изплащане на трудовото възнаграждение. *Търговско право*. № 5–6, 101–121.

дателя при едностранно прекратяване на трудовия договор/служебното правоотношение е в пряка причинна връзка с някои от защитените признаци (решение № 14258 от 17.11.2020 г. по адм. д. № 4975 / 2020 на Върховния административен съд). Равностоен е трудът, който се полага от различни лица, чиято работна сила е с различен квалификационен профил, т.е. при различна професия и специалност те изпълняват различна по характер работа, като положеният от тях различен по характер труд обаче притежава равна ценност и полезност, определима от условията, при които се полага съответният вид труд, изразходвана работна сила за единица време, еквивалентност в квалификацията и др. Еднакъв е трудът, който се полага от различни лица, притежаващи работна сила, еднаква по качествени показатели, каквито са: умения, сръчности, квалификация, способности (умствени и физически), включително сила и др. (съгласно Решение № 1686 от 03.02.2020 г. по адм. д. № 4751 / 2018 на Върховния административен съд).

В разпоредбата на чл. 13, ал. 2 ЗЗДискр. е установено задължението за работодателя да осигурява условия на труд, свързани с работното време и почивните дни, съобразени с изискванията на изповядваната от работника или служителя религия или вяра. Условието е изпълнението на това задължение да не доведе до прекомерни затруднения по организацията и осъществяването на производствения процес и в случаите, когато са възможни начини, които компенсират обективно възможните неблагоприятни последици за общия производствен резултат. В правната теория е прието, че „чрез правната норма се търси необходимият баланс между производствената (икономическа, стопанска) и закрилната (охранителна, социална) функция на трудовото право по отношение на един конкретен аспект от условия на труд в предприятието – разпределение на работното време и почивките“²⁵.

В България според доклад, анализиращ управлението на многообразието, „компаниите не се стремят активно към подобряване на многообразието на работната сила по отношение на религия, увреждания и сексуална ориентация. Най-малко развитие търпят практиките в подобряването на многообразието за служителите с различна сексуална ориентация (6% от компаниите). На тези групи в най-малка степен се обръща внимание и когато става дума за повишения и кариерно развитие. Политиките за кариерно развитие са най-често насочени към служители на възраст до 25 години и служители над 55 години. Политики за кариерно развитие към жените се изпълняват на практика от 38% от компаниите. Около 94% от компаниите вземат мерки за равно заплащане за еднакъв вид работа“²⁶.

В правната теория е прието, че дискриминацията, във всяка от формите ѝ, представлява нарушаване на правата на човека и по-конкретно на правото на човешко достойнство. Това важи с особена сила за трудовите права като едни от основните социално-икономически права на човека и за трудовото достойнство като елемент от човешкото достойнство изобщо²⁷.

²⁵ Стайков, Ив. (2013). Религиозната толерантност и трудовото право. *Норма (тематичен брой „Право, религия, толерантност“)*. № 8, 86–101.

²⁶ Терзиев, П. (2019). *Управление на многообразието в България: възприятия, практики и очаквания* [онлайн] [посетен на 9.12.2021]. Достъпен на: https://csd.bg/fileadmin/user_upload/publications_library/files/2019_06/Diverse2_BG_WEB.pdf.

²⁷ За някои аспекти на забраната и защитата срещу дискриминация в трудовите отношения по Закона за защита от дискриминация вж. подробно Стайков, Ив. (2005). Понятие за дискриминация в трудовите отношения. *Правен преглед*, № 1, 22–42; Стайков, Ив. (2004). Защита от дискриминация при наемане на работа. В: *Актуални проблеми на трудовото и осигурителното право. Том I. Сборник в памет на доц. Елисавета Христова*. София: УИ „Св. Кл. Охридски“, 128–149; Стайков, Ив. (2004). Защита от дискриминация на работници или служители с намалена работоспособност. *Правен преглед*, № 1, 101–116; Стайков, Ив. (2004). Забраната за дискриминация и трудовоправният институт на професионалната ква-

Върховен принцип, въздигнат като такъв в Конституцията на Република България (Конст.), са правата на личността, нейното достойнство и сигурност²⁸. Достойнството на личността е включено и в легалната дефиниция на термина „тормоз“ като форма на дискриминация, включително и такава на работното място, установена в § 1, т. 1 Допълнителните разпоредби на ЗЗДискр²⁹. Според практиката на Върховния административен съд определението на понятието „тормоз“ изисква нежелано поведение, изразено физически, словесно или по друг начин, което има за цел или резултат накърняване на достойнството на лицето и създаване на враждебна, обидна или застрашителна среда. Според Съда трябва да се установи различно третиране на определено лице в конкретен случай, както и че това третиране е извършено съзнателно по някой от признаците, очертани в чл. 4, ал. 1 от ЗЗДискр., като следва да е налице и пряка причинно-следствена връзка между неблагоприятното третиране и причината за него³⁰. При тормоза е релевантна специалната цел или резултатът на поведението, дефинирани в § 1 т. 1 ЗЗДискр – накърняване на достойнството на лицето и създаване на враждебна, обидна или застрашителна среда, следва да се приеме, че понятието има предвид създаването на атмосфера, наситена с враждебност на конкретно място – работно място, учебно заведение, държавно учреждение, търговски обект и др.³¹

Следва да се отбележи, че правото на достойнство е тясно свързано с възможността всяка личност да се изразява, да действа и да се развива по правомерен начин, независимо от индивидуалните характеристики като пол, раса, здравословно състояние, сексуална ориентация, възраст, вяра. Поради това и неоснователното ограничаване или лишаването от права на основание на признака „лично положение“, в който се включват тези характеристики, ще представлява дискриминация по смисъла на закона³².

Всеки човек е различен и това е неотменно негово право. Придобиването му не е свързано с никакви предпоставки, не е необходимо да бъде прокламирано и демонстрирано. Някои от белезите на индивидуалността на човека се променят и моделират през целия му жизнен път. Никой не би могъл да ограничи този процес, в което се изразява и задължението за толерантност. Смисълът на толерантността, подходящо определен в Декларацията за принципите на толерантността, е постигането на хармония в многообразието, защото тя „не е само морален дълг, но и политическо и правно изискване“³³.

лификация. *Право без граници*, № 1–2, приложение, 65–77; Стайков, Ив. (2003). Дискриминация при прекратяване на трудовото правоотношение. *Съвременно право*, № 6, 16–31.

²⁸ Вж. Спасов, Б. (2001). Достойнството като конституционно понятие. *Съвременно право*, № 4, 17–25.

²⁹ Вж. и Стайков, Ив. (2006). Тормоз на работното място – същност, последици и правна защита. *Адвокатски преглед*, № 4–5, 9–19.

³⁰ В този смисъл са решение № 5999 от 22.05.2020 г. по адм. д. № 12288 / 2019 г., решение № 1669 от 16.02.2015 г. по адм. д. № 6865 / 2014 на Върховния административен съд.

³¹ Вж. решение № 581 от 14.01.2020 г. по адм. д. № 11451/2019 на Върховния административен съд и решение № 2 от 19.06.2019 г. по гр. д. № 3203/2018 г. на Върховен касационен съд, 3-то гр. отделение.

³² За обхвата на признака „лично положение“ вж. решение № 14258 от 17.11.2020 г. по адм. д. № 4975/2020 на Върховния административен съд; решение № 225 от 8.01.2013 г. по адм. д. № 11649/2012 на Върховния административен съд; решение № 9894 от 2.07.2013 г. по адм. д. № 4206/2013 на Върховния административен съд и др.

³³ Съгласно чл. 1 на Декларацията за принципите на толерантността.

Цитирана литература

Андрейчин, Л., Л. Георгиев, Ст. Илчев, Н. Костов и др. (1997). *Български тълковен речник*. Четвърто издание. Допълнено и преработено от Димитър Попов. София: Наука и изкуство.

Браун, У. (2014). Толерантността като дискурс на властта. В: Медаров, Г., съст. *Критически погледи към човешките права*. София: Колектив за обществени интервенции.

Видин, Б. (2020). *Международно право*. София: Сиела.

Дузинас, К. (2014). Идентичност, желание, права. В: Медаров, Г., съст. *Критически погледи към човешките права*. София: Колектив за обществени интервенции.

Йотов, Ст. (2014). Човешкото достойнство и самоуважение. *Предизвикай правото! Научно електронно издание* [онлайн] [посетен на 11.12.2021]. Достъпен на: <https://www.challengingthelaw.com/biopravo/dostoinstvo-i-samouvajenie/>.

Йочева, К. (2020). *Механизми за наблюдение на изпълнението на международни договори в областта на правата на човека*. София: Издателство на НБУ.

Констан, Б. (2019). *Право на истина и свобода във всичко*. Съставителство, предговор и превод от френски език: Лидия Денкова. София: Издателство на НБУ.

Кънев, Кр. (2016). *Правото на лична свобода и сигурност*. София: Сиби.

Европейски съд по правата на човека (2020). *Ръководство по член 14 от Европейската конвенция за правата на човека и по член 1 от Протокол № 12 към Конвенцията. Забрана за дискриминация*. [онлайн] [посетен на 9.12.2021]. Достъпен на: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_14_Art_1_Protocol_12_BUL.pdf.

Спасов, Б. (2001). Достойнството като конституционно понятие. *Съвременно право*, № 4, 17–25.

Стайков, Ив. (2003). Дискриминация при прекратяване на трудовото правоотношение. *Съвременно право*, № 6, 16–31.

Стайков, Ив. (2004). Защита от дискриминация при наемане на работа. В: *Актуални проблеми на трудовото и осигурителното право. Том I. Сборник в памет на доц. Елисавета Христова*. София: УИ „Св. Кл. Охридски“, 128–149.

Стайков, Ив. (2004). Защита от дискриминация на работници или служители с намалена работоспособност. *Правен преглед*, № 1, 101–116.

Стайков, Ив. (2004). Забраната за дискриминация и трудовоправният институт на професионалната квалификация. *Право без граници*, № 1–2, приложение, 65–77.

Стайков, Ив. (2005). Забраната за дискриминация и задължението на работодателя да осигурява равни условия на труд (чл. 13, ал. 1 от Закона за защита срещу дискриминацията). *Правата на човека*, № 4, 30–49.

Стайков, Ив. (2005). Забрана за дискриминация при определяне и изплащане на трудовото възнаграждение. *Търговско право*, № 5–6, 101–121.

Стайков, Ив. (2005). Понятие за дискриминация в трудовите отношения. *Правен преглед*, № 1, 22–42.

Стайков, Ив. (2006). Тормоз на работното място – същност, последици и правна защита. *Адвокатски преглед*, № 4–5, 9–19.

Стайков, Ив. (2013). Религиозната толерантност и трудовото право. *Норма (тематичен брой „Право, религия, толерантност“)*, № 8, 86–101.

Стайков, Ив. (2019). Трудовите права – между естествено-правните и юридико-позитивистичните възгледи за правата на човека. В: *Правата на гражданите и тяхната защита. Сборник с доклади и статии от международната научна конференция в чест на акад. Ан-*

тонио Фернандес де Бухан и Фернандес, почетен доктор на Нов български университет, проведена на 6 ноември 2018 г. София: Издателство на НБУ, 400–411.

Терзиев, П. (2019). *Управление на многообразието в България: възприятия, практики и очаквания. Докладът е разработен в рамките на инициативата DIVERSE.BG: Създаване и прилагане на Харта за многообразието в България* [онлайн] [посетен на 9.12.2021]. Достъпен на: https://csd.bg/fileadmin/user_upload/publications_library/files/2019_06/Diverse2_BG_WEB.pdf.

ON THE RIGHT TO DIFFERENCE AND THE OBLIGATION FOR TOLERANCE

Maria Chochova³⁴

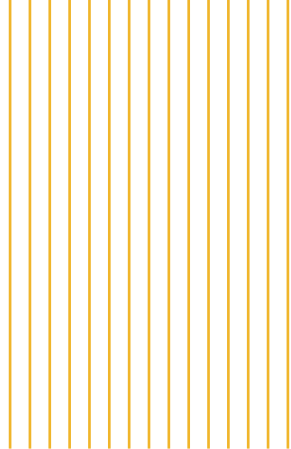
Abstract: The exhibition analyzes values and legal categories such as tolerance, dignity, as well as the right to non-discrimination through the prism of international law, national law and the practice of the courts. Tolerance is considered as an obligation and

differences as characteristics of the individuality of each human being, representing a defensible right.

Keywords: Tolerance, Right to dignity, Non-discrimination

---

³⁴ Assistant professor, PhD in the Law Department at the New Bulgarian University, Lawyer, e-mail: m_chochova@abv.bg

**ПУБЛИЧНИ
ЛЕКЦИИ**

**PUBLIC
LECTURE**

ПУБЛИЧНА ЛЕКЦИЯ НА Г-Н ДИМИТЪР БОЖИЛОВ, КМЕТ НА РАЙОН „ТРИАДИЦА“ НА СТОЛИЧНА ОБЩИНА, ПРЕД СТУДЕНТИ ПО ПРАВО НА ТЕМА „АКТОВЕТЕ НА ЕДИН ПОЧТИ КМЕТ“

Райна Николова¹

Резюме: Публичната лекция бе посветена на правомощията на районния кмет в една община. Ацентира върху актовете, които издава този териториален административен орган. Представя множество казуси от областта на гражданската регистрация; здравеопазването, с акцент гези по време на пандемична

обстановка; образованието; благоустрояването и комуналните дейности; спорта и отдиха; опазването на околната среда и др., които трябва да разрешава в своята работа кметът на район.

Ключови думи: актове, кмет на район, компетентност, община

На 25 октомври 2021 г. (понеделник), при спазване на административноправния режим на въведените протиепидемични мерки, в Аулата на Нов български университет г-н Димитър Божилов², кмет на район „Триадица“ в Столична община, изнесе пред студенти от втори курс на магистърска програма „Право“ на НБУ публична лекция на тема „Актовете на един почти кмет“. Модератор на събитието бе проф. д.н. Райна Николова.

¹ Доктор на науките, професор по административно право и процес в Нов български университет, електронна поща: rnikolova@nbu.bg

² Димитър Божилов е роден и израснал в град София. Участва активно в процесите, свързани с местното самоуправление и администрация. Той е участник и правозащитник в инициативни комитети за отстояване на местни каузи. Работи за опазване и съхраняване на зелените пространства, противопоставяне на незаконното строителство, достъп до обществени услуги, изграждане на детски градини и пространства за деца и семейства, открита администрация, по-добри условия за спорт. Завършил е специалността „Право“ в Софийския университет „Св. Кл. Охридски“. Бил е адвокат към Софийската адвокатска колегия. Кмет е на район „Триадица“ на Столична община от есента на 2019 година. Районът е един от 24-те административни района на Столична община. Населението наброява 65 000 жители. Предишното наименование на тази административно-териториална единица е Благоевски районен народен съвет. Район „Триадица“ включва в границите си следните жилищни зони: жк „Гоце Делчев“, жк „Стрелбище“, жк „Иван Вазов“ и централна градска част, кв. „Манастирски ливади“ I и II, жк „Южен парк“, западната част на кв. „Кръстова вада“.

В началото на своето експозе г-н Божилов сподели, че преди да бъде избран за кмет, в качеството му на адвокат, е защитавал редица граждански каузи пред администрацията на района, в който е роден, отраснал и живее със семейството си. Той заяви, че масовото впечатление, че актовете на българските административни органи често страдат от пороци, поради което са незаконосъобразни, не е вярно. Допълни, че не всички актове, издавани на територията на района, се издават от кмета. Такива постановяват също и заместник-кметовете на района, главният архитект на района, главният инженер на района, началникът на отдел „Инженерна инфраструктура“ и др.

Лекторът посочи, че в своята дейност се възползва в максимална степен от съдържанието на чл. 46 от Закона за местното самоуправление и местната администрация, който предвижда следната компетентност на кмета на район:

1. изпълнява бюджета на общината в частта му за района или кметството;
2. организира провеждането на благоустройствени, комунални и други мероприятия;
3. отговаря за стопанисването на определени от общинския съвет обекти на общинската собственост;
4. назначава и освобождава служителите от общинската администрация в района или кметството, които подпомагат неговата дейност, в съответствие с утвърдената численост и структура;

5. приема мерки за подобряване и възстановяване на околната среда и организира охраната на полските имоти;
6. води регистрите на населението и за гражданското състояние и изпраща актуализационни съобщения до ЕСГРАОН;
7. осигурява извършването на административни услуги на физически и юридически лица;
8. осигурява спазването на обществения ред; има правомощията по чл. 70, 72, 80, 81, 83, 85 и 87 от Закона за Министерството на вътрешните работи, на съответната територия до пристигане на полицейския орган;
9. организира и ръководи защитата на населението при бедствия и аварии;
10. представява района или кметството пред населението, пред обществени и политически организации и пред други райони или кметства;
11. организира изпълнението на актовете на общинския съвет и на кмета на общината, отнасящи се до територията и гражданите на района или кметството;
12. изпълнява функции, възложени му от кмета на общината.

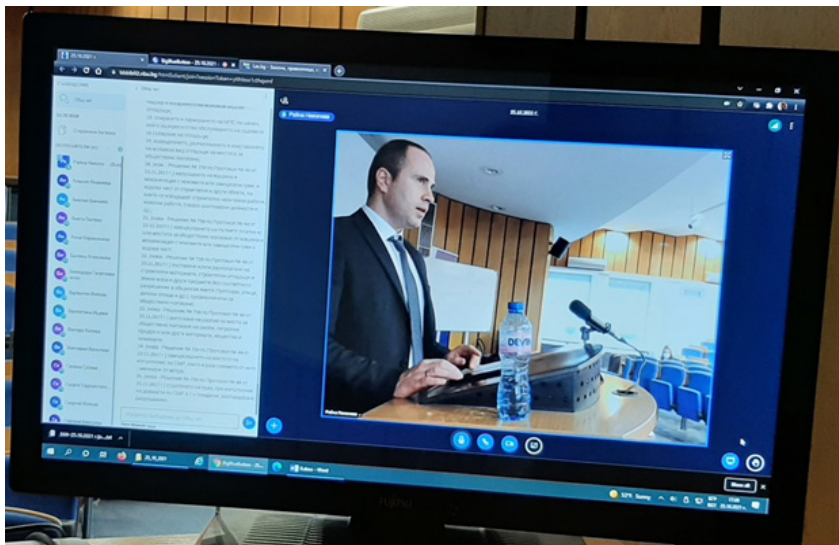
Кметът на район „Гриадица“ в Столична община представи многообразни примери от проблеми, които са поставяни на неговото внимание и той е трябвало или предстои да решава в областта на гражданската регистрация; здравеопазването, с акцент гези по време на пандемична обстановка; образованието; благоустрояването и комуналните дейности; спорта и отдиha; опазването на околната среда и др.

По време на събитието в Аулата присъстваха 21 студенти, а във виртуалната класна стая участваха 94 студенти.

По време на лекцията г-н Димитър Божилов демонстрира ерудиция и компетентност, лична ангажираност към проблемите на жителите на район „Триадица“ на Столична община. Подчерта силната си воля чрез работата си да гарантира техния нормален и спокоен живот. Подчерта своя подход да решава трудностите в диалог, чрез добра комуникация и балансиране на личните интереси на отделния гражданин с тези на местната общност. Неколкократно изтъкна своята привързаност и тясна връзка с гражданите на района.

Интересът към лекцията бе извънреден, поради което предварително обявената ѝ продължителност от час и половина бе надхвърлена с 25 минути.

Студентите зададоха десетки въпроси. Показаха висока осведоменост и познания. Позоваваха се на законови разпоредби. Питаха и за разрешаването на конкретни казуси в района. В края на срещата изразиха своята благодарност за изнесената лекция и признателност за нейното организиране.

**PUBLIC LECTURE BY
MR. DIMITAR BOZHILOV,
MAYOR OF TRIADITSA DISTRICT OF
THE METROPOLITAN MUNICIPALITY,
BEFORE LAW STUDENTS ON THE TOPIC
“THE ACTS OF AN ALMOST MAYOR”**

Raina Nikolova³

Abstract: The public lecture was devoted to the powers of the district mayor in a municipality. It emphasized on the acts issued by this territorial administrative body. Presents numerous case studies in the fields of civil registration; health, with emphasis gezi during a pandemic situation; educa-

tion; public works and communal activities; sports and recreation; environmental protection, etc., which the district mayor must resolve in his work.

Keywords: Acts, Competence, District mayor, Municipality

---

³ Doctor Habilis, Professor in Administrative Law and Administrative Procedure Law in the Law Department of New Bulgarian University, e-mail: rnikolova@nbu.bg

